

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

UČITELJSKI FAKULTET

ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE

TAJANA RIŽNER

DIPLOMSKI RAD

**DRUŠTVENA AKTUALNOST TEMATSKOG
SVIJETA U ROMANIMA ZA MLADE IVONE
ŠAJATOVIĆ**

Čakovec, siječanj 2018.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE
(Čakovec)

DIPLOMSKI RAD

Ime i prezime pristupnika: Tajana Rižner

**TEMA DIPLOMSKOG RADA: DRUŠTVENA AKTUALNOST TEMATSKOG
SVIJETA U ROMANIMA ZA MLADE IVONE ŠAJATOVIĆ**

MENTOR: Izv. prof. dr. sc. Andrijana Kos-Lajtman

Čakovec, siječanj 2018.

Sadržaj

Sažetak	2
Summary	3
1. UVOD	4
2. Suvremeni roman za mlade.....	5
3. Tabu teme u književnosti za mlade.....	8
4. Stvaralaštvo Ivone Šajatović.....	12
5. Komparativna analiza romana Ivone Šajatović	15
5.1. Razina fabule.....	15
5.2. Razina likova.....	37
5.3. Narativno-stilska razina.....	45
6. ZAKLJUČAK	49
LITERATURA.....	51
Kratka biografska bilješka.....	53
Izjava o samostalnoj izradi rada	54

Sažetak

U ovom diplomskom radu govorit će se o društvenoj aktualnosti tematskog svijeta u romanima za mlade Ivone Šajatović. Ivona Šajatović autorica je iz Koprivnice koja u svojim romanima za mlade progovara o temama koje sadržavaju gorke životne probleme. Piše o temama koje su još u nekoj mjeri tabui u društvu. Autorica bez uljepšavanja piše o njima. Analizirat će se romani *Pazite kako igrate* (2009.), *Strogo povjerljivo: obitelj Barić* (2011.) i *Jackpot* (2013.). U romanima su prisutne teme o kojima se rijetko govori, a opet, aktualne su u društvu. Javlja se problematika udomljene djece, seksualnog zlostavljanja u obitelji, kao i druga obiteljska problematika. Romani će se analizirati na razini fabule, likova i narativno-stilske razini.

Ključne riječi: Ivona Šajatović, *Jackpot*, *Pazite kako igrate*, *Strogo povjerljivo: obitelj Barić*, suvremeni roman za mlade, tabu teme

Summary

This thesis analyses the social present themes found in the young adult novels written by Ivona Šajatović. Ivona Šajatović, an author from Koprivnica, in her young adult novels describes topics that contain life's unpleasant experiences. She reveals some of the themes that are still considered to be taboos in the society. The author writes about them without embellishment. The following novels will be analysed: *Pazite kako igrate* (2009.), *Strogo povjerljivo: obitelj Barić* (2011.) and *Jackpot* (2013.). In these novels the author writes about the themes which are rarely discussed and yet they are present in the society, such as children in foster care, sexual abuse in the family and other issues connected with the family. The novels will be analysed on the levels of plot, characters and narrative styles.

Key words: Ivona Šajatović, *Jackpot*, *Pazite kako igrate*, *Strogo povjerljivo: obitelj Barić*, taboos, young adult novels

1. UVOD

U ovom diplomskom radu bavit ćemo se društvenom aktualnošću tematskog svijeta u romanima za mlade Ivone Šajatović. Ivona Šajatović spisateljica je koja piše za djecu, mlade i odrasle. Većim dijelom teme njezinih romana vezane su uz tabue o kojima se ne piše previše, a koji su društveno aktualni. U svjetskoj književnosti tabu teme značajnije se javljaju šezdesetih i sedamdesetih godina dvadesetoga stoljeća. U hrvatsku književnost dolaze kasnije, devedesetih godina kada autori počinju pisati o društveno aktualnim temama. U početku se pisalo o jednostavnijim temama kao što su čovjekov negativan utjecaj na okoliš ili patološke situacije u obitelji, a kasnije dolaze na red i teške teme poput smrti, neizlječive ili teško izlječive bolesti, droge, raznih oblika nasilja nad djecom, maloljetničke delikvencije. Nesklad u obitelji, razvod roditelja, samohrane majke, posvajanje i život u udomiteljskim obiteljima, seks, masturbacija, neke su od tema i motiva koje autorica iznosi u svojim romanima. U ovom diplomskom radu analizirat će se njezina tri romana različite tematike koji progovaraju o različitim tabuima u društvu. Romani *Jackpot* (2013.), *Strogo povjerljivo: obitelj Barić* (2011.) i *Pazite kako igrate* (2009.) romani su za mlade koji će biti detaljnije analizirani u ovom radu. U romanu *Jackpot* javlja se tema životnih događaja djevojčice Trine u osmom razredu, roman *Pazite kako igrate* bavi se problemom udomljene djece, a roman *Strogo povjerljivo: obitelj Barić* govori o teškoj temi obiteljskog seksualnog zlostavljanja. U prvom dijelu rada bit će riječi općenito o suvremenim romanima za djecu i mlade u hrvatskoj književnosti. Nadalje, bit će navedene tabu teme u stranoj i hrvatskoj književnosti, kratak pregled tabua kroz povijest i neki primjeri s takvom tematikom u hrvatskoj književnosti. U drugom dijelu rada analizirat će se romani na razini fabule, razini likova te na narativno-stilskoj razini. Rad će se najvećim dijelom fokusirati na društvenu aktualnost tematike.

2. Suvremeni roman za mlade

U hrvatskoj književnosti ne postoji jasna podjela između dječje književnosti i književnosti za mlade, odnosno tinejdžere. Adolescentski roman i adolescentsku književnost nedječji književni sustav tretira jednako kao i dječju, odnosno, ne smatra ga svojim sastavnim djelom i ne proučava ga, a dječji književni sustav, koji adolescentsku književnost i uključuje samo kao marginalno područje ne bavi se njome u teorijskom smislu nego sporadično u književno-povijesnom kontekstu (Zima, 2011: 337). Dakle, adolescentska književnost pripada graničnom području između dječje i nedječje književnosti stoga o njoj nema puno teorijskih zapisa. Razlika između pojma *dječje književnosti* i *književnosti za mlade odrasle* (Crnković) teško je određiva jer nije definirano kada točno djeca postaju odrasla i što to točno znači. Djeca nisu dostigla zreli stupanj tjelesnog i duševnog razvoja kao odrasli. Njihovo poimanje svijeta, interesi i osjećajnost razlikuje se od odraslih. Također, postoje velike razlike u sklonostima i mogućnostima među djecom. Svako dijete je individualno i tako mu treba pristupati. Dvoje djece iste dobi razlikuje se u ukusima, sposobnostima razumijevanja, čitateljskim interesima i reagiranjem na knjigu. Prije su se pisci obraćali „djeci“ do šesnaeste godine, a danas se granica djetinjstva pomiče oko dvanaeste godine, uz individualne pomake na gore i dolje jer se pomiču i razlikuju čitateljski interesi među djecom (Crnković i Težak, 1997: 9). Laura Berk u razvojnoj periodizaciji djetinjstvo dijeli na dojenačku dob i najranije djetinjstvo koje se odnosi od rođenja do druge godine života, zatim rano djetinjstvo (period malog djeteta) od druge do šeste godine i srednje djetinjstvo (školska dob) od šeste godine do jedanaeste godine. U periodu između djetinjstva i rane odrasle dobi kategorizira pubertet od jedanaeste do petnaeste godine i adolescenciju od petnaeste do dvadesete godine (Berk, 2008). Stoga autori pokušavaju pronaći odgovarajući termin za književnost koja je između dječje i odrasle književnosti, a prema ovoj periodizaciji tu možemo smjestiti pubertet i adolescenciju. Prije su se u hrvatskoj književnosti termini *omladinska književnost* ili *književnost za mladež* rabili kao sinonimi za dječju književnost pa se mogao naći termin *omladinski roman*, *omladinska pripovijetka* za djela koja su se smatrala isključivo djelima za djecu (Težak, 2008). Tada su neke biblioteke objavljivale isključivo dječje knjige, ali u svome nazivu imale su termin *omladinski* ili *za mlade*. Primjerice, 1933. godine objavljen je roman *Tonček i Točkica* koji u svom podnaslovu sadrži termin *omladinski roman* iako je roman za djecu (Težak, 2008). Različiti autori pokušavaju odrediti najbolji termin. Crnković predlaže termin *estovačka književnost* uzimajući kao nastavak –est brojeva od jedanaest do devetnaest, no taj naziv nije bio prihvaćen u znanstvenim krugovima pa ga ni sam autor u svojim

radovima ne koristi. Koristi nazive *tinejdžerska književnost* i *književnost za mlade odrasle* (Zima, 2008). Nastavak –est sinonim je za nastavak –teen za brojeve od trinaest do devetnaest u engleskome jeziku, a i u slovenskome jeziku stvorili su pojam *najstnik* za tinejdžera (prema nastavcima –najst u brojevima: dvanajst, trinajst...) i *najstnička književnost*. No termin nije prihvaćen iako bi olakšao snalaženje u književnosti za mlade koja prethodi književnosti za odrasle (Težak, 2008). Crnković odustaje od naziva jer smatra da kao stručnjak za dječju književnost nije dovoljno kompetentan da govori o toj književnosti, koja je samo dijelom dječja, i ne želi da nastanu nove pomutnje oko toga. Želi pokušati odrediti razdjelnicu između dječje književnosti i književnosti za mlade odrasle (Crnković, 1997).

Razlika između dječje književnosti i književnosti za mlade nazire se u tematici (pubertet, tjeskobe odrastanja, teškoće u prihvaćanju društva), u licima, pristupu tematici i u izrazu. Lakoća pristupa kakva je u romanu o djetinjstvu, igra kao zamjena za ozbiljne životne aktivnosti, pothvat u igri kao potvrda junakove vrijednosti, drugarstvo i dječje simpatije, obvezni uspjeh junaka i sretan završetak u općem ozračju vedrine — sve se to razlikuje od romana za mlade odrasle, baš kao i jednostavan izraz i jezik s eventualno nešto žargona. Roman za mlade odrasle prekida s igrom kao zamjenom za ozbiljne životne aktivnosti, pothvatima u igri kao potvrdom junakove vrijednosti, obvezatnim uspjehom junaka i sretnim završetkom u općem ozračju vedrine. Literatura za mlade odrasle pretežito je zaokupljena stvarnim životom, društvenim aktualnostima i obično preispituje probleme koji su aktualni kod tinejdžera. Pri tome se čvrsta fabula često razloma u labaviju strukturu (Težak, 2008). Katkad u tinejdžerskom romanu ostaje prejednostavan pristup i izraz, katkad se u dječji roman unose osobine karakteristične za tinejdžerski roman. Zanimljivo je promatrati što se događa kad pisac, slijedeći svoje junake, postaje pisac za mlade odrasle, kao npr. Ivan Kušan, koji se kao urednik biblioteke »Hit junior« više nego drugi bavio književnošću za mlade odrasle (Zima, 2008).

U svjetskoj književnosti za mlade odrasle značajan je bio utjecaj Salingerova *Lovca u žitu* (1951.). Počinju se stvarati likovi s vrlo složenim osjećajima prema svijetu odraslih koji su gotovo uvijek neurotični i nedostaje im razumijevanje za svoju djecu. Bave se tinejdžerskim identitetom koji se razlikuje od dječjeg identiteta ili identiteta odraslih (Težak, 2008).

U hrvatskoj književnosti preteča tinejdžerskog romana, u kojem se kao junaci pojavljuju adolescenti i progovaraju o problemima koji ih zaokupljaju u njihovu odrastanju te koji je namijenjen populaciji mladih odraslih, roman je Jože Horvata *Sedmi be* iz 1939.

godine (Težak 2008). Nada Iveljić u romanu *Sat očeva* (1978.) najbliža je crnomu trendu kakav je znatno prije zahvatio svjetsku literaturu za mlade odrasle. Progovara o rasapu obitelji koji kćerka teško podnosi te razvijajući kritički i optužujući odnos prema ocu, kojega je kao djevojčica obožavala, skreće u prostituciju (Težak, 2008).

U hrvatsku književnost za mlade odrasle krajem devedesetih počinju se sve više unositi tabu teme koje su u svjetskoj književnosti anticipirane već sedamdesetih godina, a veliki uzlet dobivaju osamdesetih i devedesetih godina. Hrvatska dječja, odnosno adolescentska književnost u tome je, tematskome, smislu korak sa svjetskim trendovima uhvatila tek u devedesetima, a i u prvoj polovici dvijetisućitih. Tabu teme još su uvijek zanimljive i autorima i čitateljima (Zima, 2008). Počevši od onih bezazlenijih kao što su čovjekov negativan utjecaj na okoliš ili patološke situacije u obitelji do onih vrlo drastičnih kao što su smrt, neizlječive ili teško izlječive bolesti, droga, razni oblici nasilja nad djecom, maloljetnička delinkvencija. Tema droge kao aktualni problem među tinejdžerima javlja se u svjetskoj književnosti već 1980. s autobiografskim romanom Cristiane Felscherinow *Mi djeca s kolodvora Zoo*. U Hrvatskoj se prva tom problematikom pozabavila Maja Brajko–Livaković 1997. u romanu *Kad pobjedi ljubav* i Tonča Anković 1998. u romanu *Ljudi bez mjesta*. Isto tako, Nada Mihelčić piše o problemu droge u *Zelenom psu* (2009.). Motivom silovanja bave se u svojim djelima Sanja Pilić, u romanu *Leti, Marta, leti* (2003.) te Miro Gavran u romanu *Pokušaj zaboraviti* (1996.); motivom zloćudne bolesti Zoran Pongrašić u romanu *Gumi–gumi* (2001.) i Šime Storić u romanu *Poljubit ću je uskoro možda* (2000.); motivom smrti Julijana Matanović u pripovijetki *Volite li medenjake* (2003.), motivom otvorene seksualnosti i masturbacije Tomislav Zagoda u romanu *Balada o Buginim gaćicama* (2004.) (Težak, 2008).

3. Tabu teme u književnosti za mlade

Tabu možemo definirati kao ono o čemu se ne govori, odnosno, ne raspravlja (Anić, Goldestein, 2009). Dugo vremena u književnosti za djecu i mlade nije se raspravljalo o temama koje govore o tamnim stranama života. Nije se ni pisalo o tome. Hranjec (2002: 66) u svom radu „Tematski kompleks hrvatske dječje književnosti“ napominje da se u dječjoj književnosti može govoriti o tematskom kompleksu koji je prešućivan, odnosno, kako kaže, riječ je o „pod tepih pometenim temama“ (Hranjec, 2002: 66). Pod najistaknutije takve teme navodi temu erotike, Boga i drogu. U novije vrijeme, međutim, progovara se i o tim temama. Što se tiče tematskog kompleksa Boga, pojedini dječji književnici počeli su prevladavati i taj tematski kompleks. Za mlađu, predškolsku i školsku djecu postoje različite slikovnice u kojima je populariziran, prepjevan ili prepričan neki općepoznati biblijski događaj. Zadnjih godina sve je više tematike koja se dotiče Boga što se može primijetiti u slikovnicama kojih ima podosta za one najmlađe. Primjerena je za rane godine života kako bi se djeca postupno upoznala sa svijetom Boga i religije. Neki od naslova koji se dotiču religije, odnosno Boga jesu: *Pusa od krampusa* (1993.) Zvonimira Baloga, *Dan kada se rodio Isus* (1993.) Hrvoja Hitreca, *Svjetljičica* (1999.) Sonje Tomić. Također, tematski kompleks droge prisutan je u stvarnom svijetu mladih. Neki od autora koji hrabro pišu o toj temi jesu: Sunčana Škrinjarić u romanu *Čarobni prosjak* (1999.), Maja Brajko-Livaković u romanu *Kad pobijedi ljubav* (1997.) ili Nada Mihelčić u romanu *Zeleni pas* (2009.) (Hranjec, 2002). U današnje vrijeme, kada je djeci i mladima omogućeno puno brže i lakše dolaženje do informacija, nema potrebe za izbjegavanjem tabu tema. Lavrenčić Vrabec u svom izlaganju „Bol odrastanja: droge, seks i...“ iznosi da je odrastanje današnje djece i tinejdžera, zbog različitih razloga, teže nego nekada te da je proces odrastanja duži, a razdoblje tinejdžera počinje ranije. To je određeno produljivanjem školovanja koje utječe na kasnije zapošljavanje i kasnije socijalno osamostaljivanje. Upravo iz tih razloga, suvremeni autori liberalnije i otvorenije pišu o temama koje su donedavno bile zabranjivane i nazivane tabuima (Lavrenčić Vrabec, 2002: 8).

O tabu temama nije se pisalo gotovo do šezdesetih godina dvadesetog stoljeća. Jedan od razloga što su tabu teme u književnost za mlade počele dolaziti kasno je taj da je književnost za mlade bila pod utjecajem pedagoških tendencija. Knjige su imale odgojnu namjenu sa sretnim završecima, idealiziranim obiteljima, roditeljima i slično. S obzirom da su djeca emocionalno osjetljivija od odraslih, potrebno je više pažnje usmjeriti na to kako i na koji

način ispričati neku mračnu temu. Hela Čičko (2002) u svom izlaganju u kojem se bavi temom problemske dječje knjige navodi:

Kako kod nas još nitko nije skupio hrabrost progovoriti najmlađima o tako ozbiljnim i osjetljivim temama, moramo se kao roditelji i knjižničari zadovoljiti onim malobrojnim slikovnicama koje se bave problemom dječjeg ponašanja i brigom za vlastito zdravlje, odnosno higijenom. (...) Jer da bi se malom djetetu ispričala priča o nasilju, rastanku ili bolesti u vlastitoj obitelji, način da se ne povrijede njegovi osjećaji, a da priča pritom ima realan završetak i da pruža nadu, tj. da pruža izlaz iz, za dijete, na prvi pogled bezazlene situacije – potrebno je da svaka takva knjiga bude projekt na kojem će raditi grupa stručnjaka s odgovornošću i kvalitetama umjetnika, pedagoga i terapeuta. Odgovoran je to, težak i osjetljiv zadatak. (...) (Čičko, 2002: 39-40)

Još jedan razlog za kasno dolaženje tabu tema u književnost za mlade je postupno napuštanje spisateljske samocenzure. pisci su počeli postupno napuštati tradiciju samocenzure. Do tada se smatralo da čitanje knjiga u kojima je prisutno nasilje te ubojstva vodi u nasilno ili asocijalno ponašanje. Autori su sami željeli biti uvjereni da njihove knjige ne sadrže ništa što bi se moglo smatrati štetnim ili provokativnim. U svojim knjigama za mlade nisu pisali o spolnosti, niti su spominjali određene tjelesne funkcije. Nisu detaljno opisivali nasilnička djela, nisu prikazivali odrasle u negativnom svjetlu, upotrebljavali psovke, kritizirali autoritete ili pisali o spornim političkim i društvenim problemima (Lavrenčić Vrabec, 2001).

Veće pridavanje važnosti tabu temama počinje šezdesetih godina dvadesetoga stoljeća. Počelo je u američkoj književnosti za mlade i u liberalnim državama Skandinavije. Postepeno se sve više stvarala ciljana literatura za dobnu skupinu od dvanaest godina na dalje. Prije šezdesetih godina dvadesetoga stoljeća možemo primijetiti u američkoj književnosti početke otvorenog pisanja. Jedan od prvih autora u američkoj književnosti za mlade, koji je još drugom polovicom devetnaestog stoljeća javno počeo raskršati s tabuima je Mark Twain u svojim knjigama *Pustolovine Toma Sawyera* (1876.) i *Pustolovine Huckleberryja Finna* (1884.). Njegovi junaci u određenim situacijama mogu se loše ponašati, a odrasli nisu prikazivani samo u lijepom svjetlu, kao primjer mladima, nego i u negativnom. Knjige su u javnosti izazvale mnogo rasprava i svađa, a jedna od tih je i da ih u mnogim knjižnicama nisu posuđivali mladim čitateljima (Lavrenčić Vrabec, 2002: 11). U šezdesetim i sedamdesetim godinama tabu teme najčešće se pojavljuju u obliku romana za mlade napisanima na klasičan, realistički način. Jedna od prvih tabu tema o kojoj se počelo pisati je spolnost. Također, počelo se pisati o problemima odrastanja, o tinejdžerskoj trudnoći, abortusu, kontracepciji,

ženskoj emancipaciji, zagađenju okoliša. U književnosti za mlade, tinejdžere, sve češće se javljaju motivi seksa, bolesti, razvoda braka i smrti (Crnković, 1997: 10). Osim toga, počela se mijenjati slika odraslih. Odrasli više nisu bili prikazivani savršenima i bez mana. U prikazivanju međusobnog odnosa odraslih i mladih dolazi do toga da roditelji nisu uvijek u pravu, da postoje roditelji alkoholičari, samohrane majke, nezadovoljne žene. Druga neprikladna tema bila je nasilje. Počinje se sve više pisati se o nasilju između vršnjaka, tinejdžerskih bandi, ali i o nasilju u obitelji.

U devedesetim godinama tendencija rušenja svih još preostalih tabua produžava se nesmanjenom jačinom. U beletristici za mlade pojavljuju se uvijek sve novije i novije teme kao što su: SIDA, anoreksija, bulimija, psihičke bolesti, rak, leukemija, homoseksualnost, lezbijstvo, spolno iskorištavanje, incest, silovanje, samoubojstvo, smrt, besposlenost, beskućništvo, narkomanija, rasizam, neonacizam, ekološke katastrofe, nuklearni holokaust. (Lavrenčić Vrabec, 2001: 13)

Prevladavaju teške, turobne, mučne, ali aktualne teme iz svakodnevnog života poput zagađenja okoliša, rasne diskriminacije, ženske emancipacije, solidarnosti s Trećim svijetom. Sve više se ruše tabu teme pa se sve češće javljaju motivi seksa, bolesti, razvoda braka i smrti. Književnost devedesetih godina za tu populaciju postaje još drastičnija s dominirajućim motivima straha, nasilja, kriminala, maloljetničke prostitucije, droge, SIDA-e te političkih previranja koja nastaju u istočnoj Europi i njihovih posljedica za život mladih. Čini se kako nijedna tema nije precrna i prebolna za suvremenu književnost za mlade (Težak, 2008). Za razliku od šezdesetih i sedamdesetih godina kada su se tabu teme najčešće pojavljivale u obliku romana za mlade pisanog na klasičan, realistički način, u osamdesetim i devedesetim godinama tabu teme pojavljuju se i dalje u beletristici, ali se, među ostalim, stječe važnost drugačijih, novih pripovjednih tehnika u kojima se miješaju različiti žanrovi i pripovjedačke tehnike, realnost i fantazija (Lavrenčić Vrabec, 2002: 13). Svi su književni oblici dopušteni. Dominantne teme postaju strah, nasilje, kriminal, smrt, maloljetnička prostitucija, droga, sida. Često se ruši granica između poezije i proze te miješanje stvarnosti i sna.

U suvremenoj hrvatskoj književnosti za mlade pisci progovaraju o različitim temama. Tito Bilopavlović, kao moderni antipedagoški i antimoralistički pjesnik, jedan je od onih koji je navijestio rušenje tabu tema u hrvatskoj dječjoj književnosti (Težak, 2002: 26). Lakše nego u prozi, u poeziji je moguće neke teme tek nagovijestiti i ostaviti ih neizrečenima, postavljati pitanja i ne odgovoriti na njih ili se tek šaliti s njima. No generalno, u cjelokupnoj suvremenoj dječjoj književnosti dotaknute su brojne teme o kojima se nije ranije pisalo, i to uglavnom na

realističan način bez prešućivanja i stavljanja „pod tepih“. Prikazno je ono što se djeci stvarno događa.

4. Stvaralaštvo Ivone Šajatović

Ivona Šajatović rođena je 1975. godine u Koprivnici. Djetinjstvo je provela u selu Lepavina pokraj Koprivnice gdje i danas žive njezini roditelji i brat. U Sokolovcu je završila osnovnu školu, a u Koprivnici srednju ekonomsku školu gdje i sada radi kao bankarica.

Od tate sam naslijedila to da uvijek imam potrebu biti drugačija od drugih, a od mame to da se brinem čak i onda kad za to nema nekog posebnog razloga. Za to što danas pišem zaslužni su moja baka, Lastan, učiteljica hrvatskog i naravno, neki ljudi geni koji su mi podarili ove literarne nerve. (Šajatović, 2013: 126)

Kao mala slušala je bakine priče i crtala. Kad se zaljubila, napisala je prvu pjesmu. „Otkako znam za sebe, željela sam biti spisateljica i poklanjati svoje priče drugima, kao što su ih meni poklanjali moji najdraži pisci – Dobriša Cesarić, Marija Jurić Zagorka, Miroslav Krleža i Tin Ujević“ (Šajatović, 2009: 117). Prve radove objavljivala je u Modroj lasti, a sve ostale u drugim časopisima. Sa sedamnaest godina dobila je drugu nagradu na natječaju Koprivničko-križevačke županije za mlade pjesnike. Paralelno je radila kao urednica časopisa za kulturu i umjetnost *Nagruća* i pripremala zbirku poezije *Lirski dnevnik*, koja je dovršena 1999. godine, ali nikada nije bila objavljena iako je za objavljivanje sve bilo spremno; lekturirana je, napravljeni su predgovori, čak i prijelom za tisak. No, „zapelo“ je zbog financijskih poteškoća. Pjesme iz te zbirke objavljene su pojedinačno u nekim časopisima, zajedničkim zbirkama i godišnjacima i, kako autorica u razgovoru ističe, osim u njezinim kutijama na tavanu, ostat će i u njezinim uspomenama kao podsjetnik na mladost, romantiku i snove.¹ Nakon toga objavljivala je poeziju, kratke priče i ljubavne romane. Neke svoje ljubavne romane objavljivala je pod pseudonimom Yvonne Shirley. Pjesnikinja Božena Loborec u svom osvrtu na rano Ivonino stvaranje kaže:

(...) Jer što dolazi iz Amerike vrijednije je od domaćega, pa se domaća imena pretvaraju u strana. Tako se i Ivona Šajatović pretvorila u Yvonne Shirley, ne bi li joj porasla cijena na domaćem bofl (književnom) tržištu. Možda će jednog dana umjesto Yvonne Shirley napisati zaista vrijednu knjigu – Ivona Šajatović. (Loborec, 1997: 20)

Ivona Šajatović uspjela je napisati vrijedne romane što, barem djelomice, potvrđuju i dobivene nagrade. Dobivala je nagrade za svoje romane, ali ističe da joj je veća nagrada kada joj čitatelji kažu da uživaju u njenim romanima. Na natječaju Ivana Brlić-Mažuranić za

¹ Iz osobne korespondencije s autoricom.

rukopis kriminalističkog romana za mlade *Tajna ogrlice sa sedam rubina* (2002.) dobiva 2002. godine 3. nagradu. Za isti roman 2003. godine dobiva nagradu Mato Lovrak i roman je uvršten u lektiru za šesti razred. Za roman *Pazite kako igrate* (2009.) dobiva nagradu Ivana Brlić-Mažuranić, a stavljen je na *IBBY Honour List* 2010. Autorica navodi:

Pisanje mi je za sada samo hobi, voljela bih jednog dana biti profesionalna književnica, pa iako sam zbog vrijednosti koje promičem u svojim romanima za djecu okarakterizirana kao socijalno angažirani pisac, ja samo želim stvarati tekstove koji će zvesti čitatelja svojom pričom i u kojima će uživati jednako kao što ja osobno uživam u svojim omiljenim piscima. (Šajatović, 2011: 111)

Njezini romani za odrasle zapravo su žanrovska literatura, odnosno, klasični „ljubići“ koji su bili plasirani na kioscima kao roto romani ili dodatak u nekim ženskim časopisima. Objavila je sedam takvih romana u raznim izdanjima, a u njima je obradila teme prostitucije, droge, udaje iz koristoljublja i samoubojstva, što baš i nije tipično za taj žanr, ali se ipak mogu odrediti kao žanrovski „ljubići“ zbog jednostavnih dijaloga, predvidljivosti kraja i sretnih završetaka. Autorica u razgovoru ističe da je kada je pisala prvi roman, željela napisati ljubić s nesretnim završetkom, ali joj pravila žanra, kao i urednici takvih izdanja, to nisu dopustili, iako i danas smatra kako bi nešto takvo ovakvu žanrovsku prozu učinilo puno intrigantnijom i nepredvidljivijom.²

U svojoj bibliografiji pod žanrovsku prozu navodi *U ime praštanja* (1995.), *Slatka gorčina ljubavi* (1996.), *Jesen na usnama* (1997.), *Za tvoju ljubav, Christina* (1997.), *Poljubac pod suncem* (1997.), *Ljubavnici iz Zinober bara* (2000.), *Žudnja u prozoru* (2000.); dječji romani i romani za mlade *Tajna ogrlice sa sedam rubina* (2002.), *Pazite kako igrate* (2009.), *Strogo povjerljivo: obitelj Barić* (2011.), *Jackpot* (2013.). Osim toga, poeziju, kratke priče i recenzije objavljivala je u časopisima *Nova Istra* i *Nagruća*, *Podravskom zborniku* i *Zborniku Kluba prvih pisaca* te časopisima *Beata*, *Mila*, *Gloria* te *Modra lasta*. Sada završava prvi veliki roman za odrasle. Za svoje romane za djecu i mlade kaže:

Ako volite krimiće čitajte moju *Tajnu ogrlice sa sedam rubina*, ako ste socijalno osviješteni onda će vam se svidjeti *Pazite kako igrate*, a *Strogo povjerljivo: obitelj Barić* je samo za one koji su spremni da im srce stisne kao spužvasta loptica u ruci, zbog gorke teme koju mnogi još uvijek zaobilaze. *Jackpot* je za sve one koji su bar jednom maštali o dobitku na lotu i za sve

² Iz osobne korespondencije s autoricom.

one koji nikada nisu nikome ispričali pravu istinu o svom osmom razredu. (Šajatović, 2013: 126)

5. Komparativna analiza romana Ivone Šajatović

5.1. Razina fabule

Tematike romana autorice Ivone Šajatović jesu različite. Javljaju se teme kao što su status obitelji u društvu, odnosi između i unutar obitelji, odnosi među djecom, odnosi između djece i odraslih, uloga pojedinca u društvu, pitanje identiteta, klasne razlike, siromaštvo, problemi kao što su seksualno zlostavljanje u obitelji, smrt i teške bolesti te obiteljska problematika i problem udomljene djece. Sve te teme postoje i u stvarnom životu djece, odnosno životu mladih čitatelja koji se potom vrlo lako mogu poistovjećivati s likovima i događajima u romanima i pronalaziti sličnosti sa svojom svakodnevicom. Teme su uglavnom realističnog karaktera i upravo su zato zanimljive djeci i mladima, ali mogu biti jednako zanimljive i odraslim čitateljima. Roman *Jackpot* uglavnom je temeljen na životu djevojčice Trine, osmašice, s ne baš sjajnim odnosom u obitelji. Javljaju se motivi siromaštva, točnije, nezaposlenosti, prvih ljubavi, seksa, masturbacije, menstruacije, odnosa među mladima i njihov odnos s odraslima. Naizgled slične teme i motivi javljaju se u romanu *Strogo povjerljivo: obitelj Barić*. Radnja se odnosi na Katjin život i odnose u obitelji. Prisutne su tabuizirane teme teških bolesti, seksualnog zlostavljanja u obitelji, roditeljski odnosi i smrt, dok je u romanu *Pazite kako igrate* tematika problem udomiteljske djece, odnosi štićenika, način i odnos drugih ljudi prema njima. Već u samim naslovima moglo bi se naslutiti o čemu su radnje romana. U *Jackpotu* glavna junakinja osvaja pozamašan iznos u igri na sreću, naslov *Pazite kako igrate* zapravo je poruka djevojčice Kaje svima nama, a u romanu *Strogo povjerljivo: obitelj Barić* može se naslutiti da će biti riječ o strogim tajnama u obitelji Barić.

Roman *Jackpot* započinje mislima djevojčice i glavne junakinje u romanu Trine. Trina smatra da kada imaš četrnaest godina riječi poput recesije, stečaja, bruto društvenog proizvoda i pada potrošnje nisu zanimljive. „Sve dok ne nađeš mamu u kuhinji, zaplakanu i smrdljivu od već tko zna koje cigarete, jer je tog jutra proglašena viškom radne snage nakon dvadeset godina strpljivog slušanja tuđih pritužbi na jednom te istom šalteru“ (Šajatović, 2013: 5). Već tu autorica najavljuje društveno aktualnu temu, a to je otkaz i posljedice tog otkaza za obitelj. Trinina majka dobila je otkaz nakon što je marljivo radila kao šalterica dugi niz godina. U romanu djeluje kao da je otkaz pokretač svega negativnog. Sve kreće nizbrdo. Roditeljske svađe sve su češće i odvijaju se pred očima Trine i Tajane, Trinine mlađe sestre. Trinu smeta što mama više ne drži do sebe. „Nekada je mama lakirala nokte i nosila cipelice s visokom

potpeticom, a sada hoda uokolo ni ne pokušavajući obojiti prve sijede pramenove i izvući se iz nekoliko godina starijih tenisica. Kaže da za dobar izgled treba i dobra lova, a da je njoj bitnije da nama kupi ono što treba“ (Šajatović, 2013: 9).

Roman *Pazite kako igrate* počinje rečenicom: „Zovem se Kaja, imam trinaest godina i već deset godina živim u udomiteljskoj obitelji Pere i Juliške Dangubić“ (Šajatović, 2009: 9). Najavljuje se problematika udomiteljske obitelji. Prezime udomitelja može sugerirati na dangube što nas može navesti na takvo razmišljanje o udomiteljima. Roman započinje snimanjem priloga o djeci koja su udomljena kod obitelji Dangubić. Već na početku romana prikazan je odnos drugih ljudi prema udomljenoj djeci jer je novinarka mislila samo na svoju korist te da će se proslaviti ako snimi srecedrapajuću reportažu o udomljenoj djeci. Novinarka se nadala da će snimiti: „jednu od onih srceprajućih reportaža o klincima bez roditelja koje je Centar za socijalnu skrb smjestio u udomiteljske obitelji, njušila je da tu ima materijala za toplu i zanimljivu priču, ali ona joj je stalno izmicala“ (Šajatović 2009: 9). Izmicala joj je jer Jasmina nije željela pred kamere jer joj je to bilo preteško i mislila je da neće moći, a Bojan se namjerno kreveljio i hihotao što novinarki nije odgovaralo. Jedino je Kaja željela pred kamere jer je mislila da ako netko vidi taj prilog možda netko odluči i posvoji baš nju što je bila njena najveća želja. Novinarka je bila jedna od onih novinara koji su željeli preko noći postati slavni bez da sagledaju stvari u pravom svjetlu. Djecu je smatrala drskima i neodgojenima.

Moraš ih prikazati kao anđele, kao jadnike koji nemaju roditelje, kao hrabre borce koje život nije mazio i ne znam što sve ne, a pogledaj ih! Drski su, neprilagođeni i zapravo uopće nisu zanimljivi. Ni po čemu – siktala je razočarana što i dalje nema ništa čime bi mogla začiniti reportažu. – A možda su takvi baš zato što su sve to što si nabrojila. Jadnici bez roditelja, mali borci prepušteni sami sebi – narugao joj se snimatelj. (Šajatović, 2009: 13)

Razgovor novinarkinje i snimatelja pokazuje kako mnogi ljudi očekuju od udomljene djece da budu pristojni, susretljivi i srdačni bez da im se daje puno. Snimateljev odgovor potiče na razmišljanje o tome zašto su takvi. Njih život nije mazio i trebali su brinuti sami o sebi.

Roman *Strogo povjerljivo: obitelj Barić* započinje predgovorom:

Istraživanja pokazuju da su svaka 4. djevojčica i svaki 6. dječak doživjeli neki oblik seksualnog zlostavljanja do 18. godine. 80% do 90% zlostavljača su djeci poznate osobe. Prema nekim procjenama, na jedno prijavljeno seksualno nasilje dolazi 10-20 neprijavljenih. Ovo je jedna takva priča... Svaka sličnost sa stvarnim osobama je slučajna. (Šajatović, 2011: 5)

Prikazujući stvarne podatke autorica najavljuje društveno aktualnu, a dosad još tabuiziranu temu seksualnog zlostavljanja u obitelji. Procjena da na jedno prijavljeno nasilje dolazi 10 do 20 neprijavljenih govori o tom društvenom tabuu. Mnogi ljudi ne govore o tome zbog posramljenosti, neznanja o tome da nisu jedini kojima se to dogodilo, kao i zato jer ne znaju kome bi se obratili. Naime, i Katja se toga srami. Osjećala je sram i kad ju je otac prvi put dirnuo. „Lice joj je gorjelo dok je pogledala mamu, osjećajući kao da je učinila nešto užasno, kao da ju je sram razdvajao na pola, iako ni samoj sebi nije točno mogla objasniti čega se srami i zašto se očeva ruka u jednom trenutku onako silovito zarila među njezine noge“ (Šajatović, 2011: 20).

Kao što je navedeno, glavna tema romana *Pazite kako igrate* problem je udomljene djece. U hrvatskoj dječjoj književnosti dosad smo upoznali niz djela koja govore o temi siročeta, zbog čega bi se o toj temi moglo govoriti kao i o jednoj od podvrsta dječjeg romana, no život djece u skrbničkoj obitelji posve je nova tema, dakle u stanovitoj mjeri tabuistička (Šajatović, 2009: 113.). U romanu se isprepliću priče Jasmine, Bojana i Kaje, djece u udomiteljskoj obitelji Pere i Juliške Dangubić. Žive u „dvadeset kvadrata čistog jada“. Svaki od njih želi što prije izaći iz te udomiteljske obitelji.

Jer sve troje imaju svoj izgužvani papir koji ih može odvesti iz ove sobice, papir u koji polažu sve nade. Jasmina ima svoj ugovor skriven na dnu ormara, Bojan u džepu čuva nažvrljane postavke nove igrice koju je osmislio i koju želi patentirati kako bi se obogatio prije osamnaeste, a Kaja ima svoj papir s tekstom koji će idući tjedan pročitati u kameru i koji bi joj mogao donijeti usvojenje, tako joj je bar Ljerka tajanstveno šapnula prije nekoliko dana“ (Šajatović 2009: 28).

Svatko od njih troje, dakle, živi svoju udomiteljsku priču, ali je ta njihova svakidašnjica isprepletena, oni se – upravo zato što su upućeni jedno na drugo – međusobno pomažu i djeluju jedno na drugo kao korektiv, kao roditelji koji im nedostaju (Šajatović, 2009: 113). Jasmina piše svoj dnevnik. Za Kaju je to mogućnost, kada nema Jasmine, posuditi i pročitati njen dnevnik i saznati kako je to kada te dečko prvi put poljubi, kada se dobije prva menstruacija i druge stvari o kojima nema s kime pričati. Kaja je znala da Jasminu zbog njezine ljepote čeka uzbudljiv i zabavan život. Zato se Jasmina prijavila za izbor za najljepšu djevojku Koprivničko-križevačke županije. U tajnosti pred udomiteljima uspjela se prijaviti i upasti na audiciju. Na audiciji susreće člana komisije Svibora Adamića. Iskusnog muškarca koji je znao kako s mladim djevojkama može manipulirati. Upoznat je sa situacijom i koliko bi Jasmini značilo pobijediti na izboru. Misli kako bi Jasminom mogao lakše manipulirati jer

nema roditelje. Želio ju je iskoristiti. Smatrao ju je samo jednom od svojih plijenova. Kao i odnos novinarke prema udomljenoj djecu, prikazuje se i odnos člana komisije. Željeli su samo iskoristiti udomljenu djecu za svoje koristi i potrebe. Svibor je naziva socijalnim djetetom iza kojega ne stoji neki imućni roditelj koji bi se borio za nju. Opušten je jer misli da može manipulirati njom koja će sve dati da pobijedi.

Djevojka kojoj za vratom ne stoje zaštitnički raspoloženi roditelji mogla bi biti lakši plijen nego što se nadao. I još k tome djevojka koja tako silno želi tu krunu! Djevojci koja je blagoslovljena takvom ljepotom i kažnjena sudbinom da bude socijalno dijete ovaj izbor je prilika da se izvuče iz sivila malog provincijskog gradića, da se izvuče od prosječnog života kućanice koja odgaja djecu, tetoši uvijek nezadovoljnog muža i radi za malu plaću sve do posljednjeg atoma snage. (Šajatović, 2009: 67)

Jedina koja bi još mogla ponijeti lentu osim Jasmine bila je Magdalena koja je, za razliku od Jasmine, imala utjecajnog tatu koji je sa svojim vezama mogao Magdaleni omogućiti ono što je htjela. Magdalena i Jasmina različite su jer im je to omogućeno zahvaljujući tome gdje su rođene.

Magdalena je bila prototip većine kandidatkinja u utrci za krunom, razmažena kćerkica utjecajnog tate kojoj nikada nije dosta pažnje i kojoj ni sve titule svijeta nikada ne će uspjeti nahraniti golemi ego niti zadovoljiti njezinu opaku i sebičnu narav. Bila je poput prekrasnog kolača u izlogu slastičarnice koji te privuče svojim izgledom, ali kad zagrižeš u nj, ostane ti samo neugodan okus silnog šećera i margarina. (Šajatović, 2009: 68)

Autorica kritizira vrednovanje samo vanjske ljepote jer kod Magdalene vanjština je prekrasna, ali unutrašnjost uspoređuje s neugodnim okusom kolača koji na vanjski izgled može prevariti i privući, a kasnije slijedi razočarenje. Jasmina je željela pobijediti jer je mislila da će ju to izvući iz udomiteljske obitelji i osigurati joj budućnost. Magdalena nije morala brinuti o takvim stvarima. Imala je sreću jer joj je tata mogao omogućiti što je htjela, a to je još i iskorištavala te bila podla. Jasmina je pokušala sve napraviti da pobijedi jer je znala koliko bi joj ta pobjeda značila u daljnjem životu. Želja da pobijedi natjerala ju je da „proda“ svoje tijelo članu komisije koji joj je obećao pobjedu na izboru.

Gospodin Adamić još je više zloupotrijebio činjenicu da je Jasmina udomljeno dijete i ponudio joj da se nađe s njim u pansionu kako bi joj pomogao da dođe do titule. Za to su saznali Kaja i Bojan i zaštitnički, poput prave braće, krenuli prema pansionu kako bi spriječili Jasminu. Ipak, došli su prekasno. Naivna Jasmina već je bila sa Sviborom. Očekujući pobjedu, Jasmina

je bila razočarana kada je shvatila da je razmažena Magdalena osvojila titulu, a ona je dobila utješnu titulu za *Miss fotogeničnosti*. Iz tog primjera vidljivo je Sviborovo ponašanje prema Jasmini. Budući da je znao da nema roditelje koji bi je štitili od takvih „beskrupuloznih, napaljenih, srednjovječnih“ muškaraca poput njega, još se više zainteresirao za nju i tako joj uništio planove o karijeri manekenke, a i o njenom prvom putu o kojemu je maštala. Iz takvog prikaza vidljivo je kako u današnjem društvu neki ne prežu ni pred čime da bi došli do onoga što žele. U ovom slučaju sirovi Svibor želi samo zadovoljiti svoje prohtjeve dajući lažna obećanja mladim i naivnim djevojkama. Pripovjedačica naglašava kako se još više razveselio kada je saznao da je Jasmina „socijalno“ dijete i nema nikog tko bi ju štitio. Takva djeca sama moraju iskusiti i onda odlučiti što je pravilno, a što nije. Nitko joj nije mogao sugerirati što bi bilo dobro ili je usmjeriti na pravi put. O svemu što ju je zanimalo morala je sama saznati. Jasmina je razmišljala i o svom prvom putu. Otvoreno je o tome pisala u dnevniku. Čekala je i maštala je o princu koji ju čeka. U njenom razmišljanju u dnevniku navodi kako ispada glupa jer sa sedamnaest godina nije to obavila dok su njene prijateljice to već odavno obavile.

Želim da prvi put bude nešto posebno, nešto za sjećanje, nešto čemu će se uvijek vraćati kad poželim malo romantike i utjehe. Cure mi kažu da sam glupa, one su to već davno obavile i sad svaki dan u školi klafraju o svojim iskustvima, a mene gledaju kao da nisam normalna. Ali baš me briga, čekat ću još malo, još samo malo, možda se neki princ uskoro pojavi iza ugla. (2009: 74)

Druga priča je priča dječaka Bojana. I on ima plan za odlazak: „Čak i šašavi Bojan ima svoj plan. Istina, njegov uključuje i protuzakonite poslove i samo ga luda sreća može spasiti od popravnog doma u Bedekovčini“ (Šajatović, 2009: 16).

Od prvog dana kad su ga doveli k Peri, bio je malo arogantno i neustrašivo derište. Ali bio je lukav i domišljat, zadivio je čak i školskog psihologa nakon što je briljirao na testovima inteligencije. Mogao je postati što god je poželio, samo da se malo više potrudio i uklopio u pravila školskog ponašanja. No on je to iz godine u godinu buntovno odbijao, zbog nekih samo njemu znanih razloga jednostavno nije želio biti ono što se od njega očekivalo. Tvrdoglav poput mazge, vješto je manipulirao čak i učiteljima, koji su mu nakon svakog njegova nedoličnog ishoda ipak odlučili oprostiti pribojavajući se da će, ako ga pošalju u popravni dom, na duši imati još jednoga maloljetnog delikventa kojega više ništa neće moći vratiti na pravi put. (Šajatović 2009: 44)

Za razliku od Kaje i Jasmine, nije radio ono što se od njega očekivalo. Spočitavao im je da su glupe jer rade sve što drugi žele od njih. On nije bio takav. Radio je samo ono što je htio i

smišljao igrice kako bi on imao korist od drugih. Tako je smislio interaktivnu igricu koju prodaje vršnjacima kako bi zaradio na njoj jer mu je trebao novac kojim bi kupio komponente za računalo kako bi uspio završiti igricu na kojoj radi već dvije godine i za koju vjeruje da će biti pravi hit među djecom, samo kad je uspije dovršiti, zaštititi prava i prodati je. Igrica od koje je zarađivao imala je deset nivoa, a na završetku svakog nivoa igrač od Bojana dobije kuvertu i zadatak koji treba izvršiti. Na svakom nivou je teži zadatak, a obično su to psine koje dječaci moraju izvršiti kako bi došli do cilja. Nije bio problem nagovoriti dječake na igranje jer su u pubertetu i u svakome ima želje za dokazivanjem da je baš on najbolji i može prvi doći do cilja. Zadatak koji je zadao dvojici dječaka bio je ukrasti razredni imenik i to na kraju školske godine. Za to je Kaja saznala i očitala mu bukvicu jer nije htjela ostati bez njega koga je smatrala bratom i imala ga stalno na brizi. Čak je i priprijetila dječacima koji su ukrali imenik da ga moraju vratiti. On je samo želio završiti igricu.

Duboko u sebi znao je da su u pravu svi oni koji su mu proricali da će kad-tad završiti u popravnom domu i dok taj dan ne dođe, želio se samo dobro zabavljati i završiti svoju igricu. Jer ta je igrica bila njegov as u rukavu uz pomoć kojega je mogao ostati svoj, zaraditi novac i osigurati si budućnost a da se ne prilagodi svim tim glupim pravilima. (Šajatović 2009: 44)

Crna predviđanja ostvarila su se Bojanu. Dječaci koji su ukrali imenik svojim roditeljima su napričali kako ih je Bojan tukao, maltretirao i zaprijetio da moraju ukrasti imenik. Bojan je ispao kriv za ono što nije napravio. Jedan dječak je lagao i rekao doma da je krao novac od roditelja i davao Bojanu da ga ne maltretira i ponižava pred vršnjacima. Došli su s roditeljima koji su ih štitili ravnatelju na razgovor, a Ljerka je došla u ime Centra. I tu je također pripovjedačica navela razlike obitelji i udomiteljske obitelji. Ljerka, u ime Centra, nije se previše borila za Bojana. Njemu je već i prije rekla da će tako i tako završiti u popravnom domu u Bedekovčini. Pred ravnateljem se ulizivala i glumila da su mu davali šanse za popravak. „-Joj vi samo šutite o vašim šansama! Vi i vaše šanse, kako korektno i lijepo za javnost! – izrugivao joj se Bojan“ (Šajatović 2009: 90). Licemjerna Ljerka nije se lijepo ponašala prema djeci, ali dok su bili u javnosti trudila se biti dobra prema njima. Kao što ni Jasmina nije imala roditelje koji bi ju štitili, tako i Bojan nema nikoga. Svjestan je toga i u razgovoru s ravnateljem navodi i kritizira licemjerje u društvu. Pripovjedačica kritizira odnos odraslih prema udomljenoj djeci koju, u ovom slučaju, nitko ne štiti nego se samo želi okoristiti na njima.

Od prvog mi je dana govorila da ću završiti u Bedekovčini, a sad mi govori o neakvim šansama. I vi isto, licemjeri! Čim su veliki tatice dotrčali u školu, svima su se počele tresti

gaće. Tko će tim klincima dati ukor? Jer oni su ukrali imenik a ne ja, sjećate se!? Ha, tko im smije dati ukor dok vam tatice dašću za vratom? Mogu se kladiti da će samo Bojan nadrapati, je l' tako? Eto, toliko o šansama! (Šajatović 2009: 90)

Također, Bojan u razgovoru s ravnateljem govori i o šansama i mogućnostima u budućnosti kada su prepušteni sami sebi. Kada navršše osamnaest godina ne moraju više biti u udomiteljskim obiteljima. Rijetko tko razmišlja o tome kako takva djeca uspiju kasnije u životu.

- Što vi znate što meni treba? Nitko se nikada nije ni potvrdio ustanoviti što nama treba! Držite nam propovijedi i kljukate nas bajkovitim pričama o tome kako nam dajete šansu! Ma koju šansu? Je l' šansa to kad mi Pero odalami odgojnu šamarčinu ili kad iz Caritasa dobijem nečije isprane gaće da ih nosim idućih nekoliko godina? Ili je možda šansa onih 80 kuna koje dobijemo svaki mjesec za džeparac, šansa da si svaki dan kupiš jedno te isto pecivo da ti ne kruli u želucu. Eto, to su te vaše šanse sad dok smo još u školi, a o onim silnim šansama koje nas poslije čekaju bolje da ne govorim. Šansa da dobijemo posao, šansa da riješimo stambeno pitanje, šansa da završimo željeni faks... Stvarno, pa kako sam glup, pa nama su sva vrata otvorena, a ja sam sve te šanse nezahvalno odbacio... – teatralno je nabraja Bojan kao da je na premijeri za koju je godinama uvježbavao ulogu. (Šajatović, 2009: 92)

Isto tako, pripovjedačica kroz Bojanov razgovor s ravnateljem izražava kritiku prema pisanju, prema lektirama. O tome kako se puno toga prešućuje i nema veze s realnošću. Potiče na razmišljanje zašto se piše o lijepim stvarima, a zataškuju neke osjetljive teme.

– Samo vi i dalje živite u svojem bajkovitom svijetu u kojemu je sve tako lijepo i puno šansi za svakoga. Ja ću radije u Bedekovčinu jer mi je zlo od vas, od vaših priča i prenemaganja, od vaših lektira koje nemaju veze sa stvarnim životom. Zašto nitko ne piše o pokvarenim socijalnim radnicima koji sređuju usvajanja političarima kako bi prikupili dodatne bodove na izborima ili o naivnim djevojkama kojima nitko nije rekao da muškarac koji im nešto obeća u zamjenu za seks obično to ne ispuni. Ne, nemojte mi reći, da pogodim sam? O tome nitko ne piše, pogotovo ne u lektiri, zato što takvo što ne postoji, zar ne, postoje samo lijepe blistave šanse za sve nas, pogotovo za nas – završio je pokazavši rukom na sebe i Kaju koja je stajala poput kipa na mogavši vjerovati da to Bojan govori. (Šajatović, 2009: 92)

Kao i u romanu *Pazite kako igrate*, i u romanu *Jackpot* teme i motivi izražavaju mnoge društvene aktualnosti. Nezaposlenost, besparicu, probleme u odnosima u obitelji, samohranu majku, prve ljubavi, intimne odnose te odnose među mladima. Glavna tema u romanu *Jackpot* je Trinin život i događaji od početka do kraja osmog razreda. Teme su to koje su bliske i

današnjim osmašima, a o kojima autorica progovara bez cenzure. Osim nedostatka novca za koji Trina smatra da je pokretač niza loših događaja poput nesklada i razvoda u obitelji, tu je i radnja koja se vrti oko Trine i Eve koje polako otkrivaju svijet odraslih. Jedna i druga zaljubljene su u Danku. Danko je dječak koji pripada skupini bogatih učenika u njihovu razredu. Sama podjela u razredu na bogatune, štrebere, problemose i ničije prikazuje društveno etiketiranje koje počinje već u osnovnoj školi.

Danko u kojeg su zaljubljene i jedna i druga još od petog razreda i zbog kojeg su jedne večeri čak svaka malo zarezale zapešće i pomiješavši krv, zaklele se da se neće naljutiti jedna na drugu i da će ostati prijateljice ako se ikada nekim čudom dogodi da se Danko zainteresira za koju. Pa, iako znaju da su šanse za to minimalnije nego za dugo najavljivani smak svijeta, ipak ga slijede u stopu, neprestano pričaju o njemu i čekaju da im Iris prema predlošku s interneta sašije majice kakve nose djevojčice iz njegovog društva. (Šajatović, 2013: 14-15)

Trina priznaje da bi je puno više boljelo kada bi Danko bio s Evom nego s bilo kojom drugom djevojkom iako bi trebala biti sretna zbog nje ako se to dogodi. Kao što Kaja zavidi Jasmini tako je i Trina ljubomorna na svoju prijateljicu Evu. Prikazan je odnos među mladima koji nije uvijek savršen i idealiziran već onakav kakav postoji u društvu bez zataškavanja. Trina je dosta vremena provodila kod Eve, a tamo je bio i njen brat Grigor. Iako je maštala o prvom poljupcu s Dankom, njen prvi poljubac dogodio se s Grigorem.

Vjerojatno je nagoni otvorila usta pošto je istovremeno osjećala i topli vršak njegovog jezika kako se uvija oko njenog, mekano, malo vlažno i razigrano. Da joj je netko rekao da će se to desiti s Grigorem i pitao je što misli da bi osjećala pri tome, garantirala bi da bi osjećaj šoka i zgroženosti bio jedino što bi mogla u tom slučaju doživjeti, no osjećaj ugođe i neke do sad nedoživljene lakomosti pregazio je bilo kakav drugi osjećaj u njoj. (Šajatović, 2013: 23)

U romanu autorica otvoreno piše i o drugim intimnim odnosima. Otvoreno piše o masturbaciji te način na koji Trina otkriva svoje tijelo. „Osjećala je kao je neka nevidljiva sila tjera da se trlja sve žešće i žešće sve dok joj se tijelom nije razlio neki grčeviti drhtaj, a udovi klonuli. Nakon toga osjećala se kao da je učinila nešto jako loše pa je i sama pred sobom to pokušala potisnuti, praviti se kao da se nije dogodilo“ (Šajatović, 2013: 53). Da se o masturbaciji još otvoreno ne govori u društvu te da je u nekoj mjeri to tabu govori to da Trina nije saznala što je to u razgovoru s roditeljima, prijateljima ili u školi nego na internetskim stranicama. Autorica navodi razlike u ponašanju djevojčica i dječaka pa iznosi da ponekad dječaci o tome pričaju, a djevojčice to smatraju nečim sramotnim. Čak ni ona i Eva nisu nikada pričale o tome.

Od tada je to povremeno činila i kroz neko vrijeme, viseći na tinejdžerskim portalima shvatila je da to ima svoje ime i da nije baš tako rijetka pojava, pa se ni ne mora zbog toga osjećati užasnom i čudakinjom. Zvalo se masturbacija i vjerojatno ju je na neki svoj način upražnjavao gotovo svaki tinejdžer na zemaljskoj kugli, no koliko god to bila prirodna pojava i koliko god mediji pokušali to osvijestiti u društvu, Trina je shvatila da o tome otvoreno pričaju samo ponekad dječaci, a djevojčice su se pravile kao da to zapravo ne postoji i spuštale to jedna drugoj samo u nekom podrugljivom kontekstu, kao da je to ipak nešto sramotno. (Šajatović 2013: 53)

Trina se zapitala zašto im je priroda dala te nagone već u toj dobi ako nisu spremni za njih.

U školi su u nekoliko navrata imali sate seksualnog odgoja gdje se sve to u teoriji spominjalo, emisije za adolescente i savjetovališta su bili puni savjeta kako ne treba brzati sa seksualnim odnosima i kako u toj dobi nisu spremni za odgovornosti i emotivne izazove koje sve to sa sobom nosi, a Trina se toga dana zapitala zašto im je to priroda koja je sve tako fino posložila već u tim godinama dala te nagone ako nisu spremni za njih. (Šajatović 2023: 53)

Trina se viđala s Grigorom i jedva je čekala da joj pošalje poruku da je sam doma i da se mogu vidjeti. U početku je bilo samo ljubljenje, a kasnije su samo poljupci postali nedovoljni. Grigor bi „uvlačio prste ispod ruba gaćica i vrhovima svojih nemirnih jagodica čupkao svilenkaste dlačice, trljao pubičnu kost ili paučinasto obigravao po preponama“ (Šajatović, 2013: 79). Svaki put je dolazila „iščekujući trenutak kada će ti njegovi dodiri završiti onim vibrirajućim i slatkim grčem koji je ponekad, samozadovoljavajući se, uspijevala sama izazvati“ (Šajatović, 2013: 79). Osim prvog poljupca, prve masturbacije, Trina doživljava i prvi seksualni odnos. Kao i sve djevojčice, Trina razmišlja o idealnom prvom putu. Nije se nadala da će joj prvi put, kao i prvi poljubac, biti upravo s Grigorom. Autorica i taj odnos opisuje vrlo otvoreno.

Dlanovima joj klizi do bokova i povlači gaćice niz butine. Trina ništa ne govori, samo upija miris mente iz njegovog daha i pušta da on skine i sebe. Sljepoočnice joj pulsiraju, a žmarci u koncentričnim krugovima titraju skroz blizu površine njezine zažarene i od prvog sunca lagano preplanule kože, pa se u tom deliriju sva ugiba prema njemu i pušta da prodire u nju, izdišući ubrzano toplinu koja joj se razlijeva po svim stanicama tijela. (Šajatović, 2013: 111)

Trina je bila žalosna i razočarana nakon odnosa pošto je shvatila da Grigor nije koristio zaštitu. Autorica potiče na iskren razgovor s roditeljem nakon takve situacije jer je i Trina odlučila mami reći što se dogodilo. Kada je došla doma sva zaplakana odlučila je reći mami što joj se dogodilo. Tada joj je mama bila i najbolja prijateljica koja ju nije osuđivala nego je

bila uz nju. Naručila ju je ginekologu kako bi bile sigurne da nije došlo do neželjene maloljetničke trudnoće. U maloj mjeri opisan je i Trinin prvi posjet ginekologu.

Jel' zbog straha i nelagode koju je osjećala ili zato što je to na neki način željela potisnuti u svojoj podsvijesti Trina se kasnije tog svog prvog posjeta ginekologu sjećala kao u magli, onako kako se sjećaš nekih lucidnih snova. U sjećanju su joj ostali samo zamućeni fragmenti, nježna i sitna plava doktorica koja iritirajuće miriše na ljubičice, hladni gel na instrumentu kojim ju je pregledala, njezin blagi glas koji kaže da je ovulacija već prošla i da ne treba brinuti jer do začeća nije moglo doći. (Šajković, 2013: 113)

Paralelno sa radnjom koja se dotiče Trininih ljubavnih i tinejdžerskih problema javlja se i radnja koja se bavi obiteljskom problematikom.

Možda bi tako i bilo da nema naših obitelji. Možda bi se tada sve vrtjelo samo oko nekog mitesera na pogrešnom mjestu, oko premalih grudi ili statusa onog koji ti se sviđa na fejsu. Ovako se svim tim našim adolescentskim problemima pridružuju još i tereti naših obitelji, a sigurna sam da ih ima svaka. Samo o tome ne pričamo. Možda zato što je to preteško i što se sramimo, možda zato što ih na taj način ignoriramo kao da će zbog toga nestati. (...) Ne pričamo o tome da nam otac ima ljubavnicu, da imamo nekog bolesnog u obitelji, da se roditelji svađaju, da se nema novca. (Šajković, 2013: 32)

Kao što je navedeno, Trinina majka je dobila otkaz, otac je po cijele dane radio i rijetko je bio doma i provodio vrijeme s Trinom i njenom sestrom. Kada je bio tu sebično se bavio sobom i uvijek prema Trini bio kritičan bez trunke podrške, a s mamom je tijekom puberteta izgubila onu toplinu i povezanost koju su imale tijekom djetinjstva. Jedini dobar odnos u obitelji imala je sa sestrom Tajanom. U početku joj je bila kao igračka, a kasnije ju je naprosto obožavala. Kod Tajane se javlja motiv bolesti koju može izliječiti skupa operacija za koju oni nisu imali novca. Trini s četrnaest godina priče o bolestima kojima nema spasa uđu kroz jedno, a izađu kroz drugo uho brzinom svjetlosti jer je uvjeren da je bolest nešto što se događa drugima.

Sve dok jednog dana doktori tvojoj maloj sestrici sa felerom na srcu ne postave dijagnozu koja kaže kako joj ne mogu ništa garantirati ako ne ode na operaciju u inozemstvo. Na operaciju koja košta toliko da se od samog spomena tog iznosa svaki prosječan čovjek smrzne u trenu poput kockice leda u onom gumiranom kalupu. (Šajković, 2013: 26)

Koliko god se Trina trudila misliti kako će opet sve biti lijepo u njezinoj obitelji i svi će biti sretni nije joj to uspjelo. Nije joj uspjelo jer je ispred svoje zgrade vidjela tatu kako se „žvalio“ s nekom ženom koja nije bila njena mama. Pripovjedačica opisuje njene osjećaje

koje doživljava kada ih je ugledala. U tom trenu sve druge stvari joj postaju nebitne, a činjenica da otac ima ljubavnicu, u njezinom želucu bila je „neprobavljiva, gotovo toksična“. Tada je shvatila koji je pravi problem za česte svađe u njezinoj obitelji. „Odjednom se osjetila potpuno glupom što je cijelo vrijeme vjerovala kako je nedostatak novca kriv za roditeljske svađe.“ (Šajatović, 2013: 27).

Prekretnica u njenom životu dogodila se kada se vraćala s mamom iz banke u koju su išle podići novac za liječenje Tajane. Razočarane su se vraćale doma jer im je drska i bahata bankarska službenica odbila pomoći oko podizanja novca jer su prvo trebale ići u Centar za socijalnu skrb pa onda u banku. Vraćajući se doma, Trina je ugledala kiosk i otišla do njega kupiti listić binga. Veliko iznenađenje dogodilo se kada se ispostavilo da je listić dobitan i da je osvojila pozamašnu svotu na računu. U obitelji su svi živnuli. Bili su sretni jer je omogućeno Tajani platiti operaciju u Njemačkoj. Opet je u njezinoj obitelji došlo do preokreta. Preokreta koji uključuje osvojeni novac. Od tada Trina i Eva odlaze u kafić u kojem su se obično nalazili oni koji su pripadali „bogatinima“. Njih dvije redovito su bile tamo, a ujedno im je to bila prilika za druženje s Dankom. Trinina mama također je doživjela promjenu otkad su osvojili jackpot. Davna želja bila joj je otvoriti cvjećarnicu što joj je kasnije i uspjelo. Trina je mislila da će tata prekinuti svoju vezu s ljubavnicom sada kad su bogati. No, kada je mama otišla s Tajanom u Njemačku na operaciju, tata dovodi u njihov stan ljubavnicu Davorku. Zato Trina pokušava mamu promijeniti kako bi tata ostavio ljubavnicu i bio samo s njima. Angažira stilista koji je pomladio mamin izgled. Svi su ostali zatečeni njenom pozitivnom promjenom. Čak je naivno pomislila da se njihov odnos popravio i krenuo na bolje. Kad naleti na scenu „gdje tata mamu nagnutu nad sudoperom znakovito pljesne po stražnjici utegnutoj u ljubičaste tajice, što nije učinio godinama, sa smiješkom ode u školu uvjerena da je njezina mala akcija spašavanja braka na dobrom putu.“ (Šajatović, 2013: 103). Nedugo nakon toga, Trina je čula svađu tate i Davorkine ispred njihovog stana. Čula je da je kupio garsonijeru kako bi se mogli viđati i druge stvari koje je htjela. Davorka je od njega htjela da se rastane i prebaci novac s računa na sebe. Kada je to Trina čula odmah je otišla doma i prebacila novac internet bankarstvom na svoj i Tajanin račun s kojeg se ne može novac skinuti do njezine punoljetnosti. U međuvremenu mamin posao s cvjećarnicom krenuo je vrlo dobro i mama je zarađivala za pristojan život. Osmislila je novi koncept ikebana box, koji je vrlo brzo ušao u trend i počeo donositi dosta dobru zaradu. Trinini pokušaji da majčina promjena izgleda promijeni odnos mame i tate nije se pokazala dobrom. „Sve Trinine nade da će mamin izgled pomoći da se ponovo zbliže pale su u vodu s tim prepucavanjima i deranjem koje se odvijalo

kod stola, u kupaonici, prije spavanja u spavaćoj sobi pa ponekad čak i preko telefona.“ (Šajatović, 2013: 108). Nakon toga stvari s tatom nisu krenule na bolje. Trina biva razočarana u muškarce. „Dosta joj je i Grigora i tate, dosta joj je svih muškaraca na ovom svijetu.“ (Šajatović, 2013: 116). Zatim i tata odlazi. Budući da se nakon svih svađa i prepiraka mama polako pripremala na takav trenutak, nije bilo pretjeranih emocija, ni loših ni dobrih. Još jedna društveno aktualna tematika koju autorica spominje u romanu je tematika razvoda. No, ne prikazuje ju u negativnom smislu ni kao tabu nakon kojega bi trebalo biti sve lošije. Trina shvaća da se razvod nije dogodio samo zbog jednog uzroka, odnosno novca, nego da je bio posljedica nezadovoljenih i neispunjenih očekivanja koji su vodili do nesklada. Opet, daje se ohrabrenje da i nakon takve neželjene situacije poput razvoda može biti dobro, a možda čak i bolje.

Kao i u romanima *Jackpot* i *Pazite kako igrate* tako i u romanu *Strogo povjerljivo: obitelj Barić* autorica dotiče društveno aktualne teme. I u ovom romanu piše bez ikakve cenzure. Stvari i događaje detaljno opisuje. Glavna tema u romanu *Strogo povjerljivo: obitelj Barić* je tema seksualnog zlostavljanja u obitelji Barić. Osim te teme javljaju se teme teških bolesti, društvenog etiketiranja na temelju imovinskog stanja, klasnih razlika, političkih dodvoravanja te odnos odraslih prema zlostavljanju.

Katja, glavna junakinja romana, kao ni Trina nije imala skladnu obitelj o kakvoj svi sanjaju. Za razliku od Trine i Kaje, Katja je rođena u obitelji koja ekonomski nije bila siromašna, ali je zapravo bila jako osiromašena. Otac je bio kandidat za gradonačelnika, a majka umjetnica. Obitelj Barić naizgled je bila sretna obitelj. Katjino razmišljanje dok gleda obitelji na domjenku je o tome jesu li sve obitelji stvarno sretne ili su kao i njezina obavijene različitim tajnama.

Izgledali su kao sretna obitelj, i Katja se pitala gledajući još nekoliko takvih obitelji na hrpicama, i njihovu djecu koja su pokraj roditelja mirno stajala poput nje, svađaju li se i njihovi roditelji iza zidova i stanova i je li koji od tih stričeka s kravatama isto kao i njezin tata nosio svoju ženu na rukama u bolnicu samo zato što je nesretna, iako na ovakvim skupovima to nitko ne bi rekao. (Šajatović, 2011:25)

Katja se najviše družila s prijateljem Zokijem. Ni oni, kao ni Trina i Kaja, nisu bili od onih koji su bili uvijek u prvom planu, koji su pripadali onima u društvu s kojima bi se svi htjeli družiti. Njih dvoje imali su plan. Plan je bio spojiti Katjinu pomoćnicu Ljiljanu i Silvija,

pedesetogodišnjeg neženju. Ljiljana je bila sama i mislila je da nikada nikoga neće naći. Živjela je skromno, u kući bez vodovoda, i radila dva posla kako bi zaradila.

Vidiš onaj bunar? Ona nema vodovod nego vodu vuče u kantu i onada si ju nosi u kuću i grije na peći. To mi je ona pričala. Zamisli to! – brbljala je Katja od srca želeći da se Silvijo i Ljiljana spoje i da njezina Lili više nikada u životu ne mora izvući ni jednu jedinu kantu iz bunara. (Šajatović, 2011: 22)

Katja i Zoki pisali su poruke Ljiljani da se nađu i potpisivali su kao Silvijo i obrnuto, Silviju su slali poruke s Ljiljaninim potpisom. Jednom i drugom je zanimljivo biti u ulozi spajanja Silvija i Lili. Razlike između djevojčica i dječaka vidljive su kada Zoki priča zašto pokušava spojiti Silvija i Ljiljanu, u odnosu na ono zašto Katja to želi.

I što njoj uopće znači to što će se njih dvoje zaljubiti, ako će se uopće zaljubiti. Njemu je bilo fora sve to planiranje, te omotnice i podmetanje, kao u nekom krimiću, ali te gluposti o ljubavi života, o fatalnom susretu o kojem je Katja od jučer neprestano trabunjala opće mu nisu bile jasne. (Šajatović, 2011: 23)

Kada su Silvijo i Ljiljana uspjeli otići na večeru, shvatili su da su jedno za drugo i postali su ludo zaljubljeni. Od tada se nisu odvajali. Objavili su zaruke i odlučili se vjenčati i zajedno živjeti. Nakon toga Ljiljana je sve rjeđe dolazila Barićima. A kod Barićevih joj nije bilo dobro. Osim Katje, tamo se prema njoj nije nitko lijepo ponašao. Kada je Katja molila tatu da joj pokloni dvije ulaznice za dobrotvorni božićni ples bahato, joj je odgovorio:

– Baš je treba na plesu. Gdje će ona plesati onako šepava?! Sigurno nema ni što za obući. – bio je bahat i Katja je osjećala sram što njezin otac govori nešto takvo, ali nije ga htjela naljutiti braneći Ljiljanu jer je odavno znala, iako je bila tek dijete, da je za njezine roditelje ona samo hroma sluškinja koju slabo plaćaju. (Šajatović, 2011: 19)

Upravo kada je dolazila moliti tatu da joj pokloni ulaznice dogodilo se nešto čudno. „Ti si tatina curica. – mumljao joj je u kosu i iznenada mu je ruka skliznula niz njezine traperice u međunožje, stišćući je žestoko. Katja se ukočila čitavim tijelom i opet osjetila one poznate trnce koji su joj probadali prsa kad bi majka vikala ili je udarila.“ (Šajatović, 2011: 20) Od toga dana u obitelji Barić ništa nije isto.

Bila je to večer kao i svaka druga u obitelji Barić, ali Katja je u svom dječjem srcu osjećala da je nešto drukčije, da se nešto pomaklo u neku mračnu provaliju s onim osjećajem užasa koji je osjetila u očevu krilu i iako je cijelo vrijeme pokušavala osjetiti veselje zbog plana koji su ona i Zoki smislili da spoje Ljiljanu i Silvija, taj osjećaj joj se stalno vraćao i dok je bez apetita

prinosila hranu od tanjura do svojih usta, ta jedanaestogodišnja djevojčica nekako je znala da za nju od toga dana više ništa neće biti isto. (Šajatović, 2011: 21)

Roditelji su Katju često zanemarivali. Koliko god bi ona htjela komunicirati s njima, oni su mislili samo na sebe i kako će ih vidjeti društvu. Kada bi pokušala reći nešto mami, ona ju ne bi ni doživjela.

– Meni izgledaš lijepo. – rekla je Katja i sa stražnjeg je sjedišta pomilovala po gustoj i dugoj plavoj kosi, no ona se nije ni osvrnula. A tako je bilo uvijek, i Katja se trudila misliti na Silvija i Ljiljanu, a zaboraviti tatu i mamu i one bolne iglice u prsima koje bi se uvijek javljale pri njihovim svađama. (Šajatović, 2011: 25)

Njeni roditelji imali su novca i kupovali joj poklone, ali to nije bilo ono što je njoj trebalo. Za Božić je ispod bora dobila mnoštvo lijepo upakiranih poklona. No ona je zamišljala kakve bi rečenice željela da se nalaze umjesto poklona. Rečenice poput: „*baš su ti štosni ti repići*, ili *volim te baš da i dvaput ponavljaš isti razred*, ili *zašto ne pozoveš Zokija k nama na ručak* ili *sutra idemo zajedno na kupanje...*“ Ironija je bila u tome što je imala materijalno, a žudjela za nematerijalnim, a oni koji imaju nematerijalno žude za materijalnim. „Mislila je da bi mogla noćima smišljati takve rečenice a da joj ne ponestane mašte, rečenice koje je znala da ih nikada neće čuti, isto kao što je neko dijete bolno svjesno da nikada neće dobiti onaj traktor ili onu lutku jer roditelji nemaju novaca.“ (Šajatović, 2011: 36). U vrijeme izbora, tata šalje mamu na liječenje u Švicarsku. Nije mogla ostati u Rijeci na liječenju jer otac nije dozvolio da se ovdje poteže po bolnicama, a pogotovo kada su izbori jako blizu. Od Katje je očekivao da nikome ne spomene gdje je mama nego da reče da je s tetom na skijanju, a da on nije mogao s njom poći zbog obaveza. Kada je mama otišla i oni ostali sami, tate često nije bilo doma, a kada je bio, pio je viski i bio pripit. Na Božić je kupio Katji poklon, a njoj je bilo žao što ona njemu nije ništa kupila.

Katja je na trenutak osjetila grižnju savjesti što mu ništa nije kupila, ali prije nego što ga je uspjela zamoliti da je pusti jer je prejako stišće, osjetila je bolni udarac koljena o parket jer ju je on iznenada gurnuo s krila, držeći je još uvijek svojom lijevom nogom za rame, poput čeličnih kliješta. Progutala je slinu i podignula glavu. Vidjela je da otac slobodnom desnom rukom otkopčava šlic svojih na crtu izglaćanih hlača i sledila se od užasa vidjevši da kroz rasporak bijelih gaća izvlači svoj nabrekli penis. (Šajatović, 2011: 44)

Na Božić je bio prvi put da je tata seksualno napastovao svoju kćer. Autorica doslovno i bez uljepšavanja opisuje čin tatinog zlostavljanja. Opisuje i Katjine osjećaje i neznanje oko toga što joj se događa, je li to sve san ili java.

Ti si moja ljepotica, ti voliš tatu, hajde stavi ga u usta, hajde, otvori usta, to će tati biti najljepši poklon za Božić – krkljao je i navlačio joj lice sada već s obadvije ruke na crvenu nakupinu kože dok je Katja užasnuta stiskala usne, osjećajući plač u grlu, osjećajući suze velike poput balona na svom tankom vratu, nesposobna da kroz njih istisne krik koji se vrtložio u prsima. (Šajatović, 2011: 44)

Jedino što je Katja tada željela bilo je „da joj vlastiti vrat pukne i da joj se glava otkotrlja po prozor poput glava onih giljotiniranih plemića s filmova i da osjeća više ništa, ništa, ništa“ (Šajatović, 2011: 45).

Na Božić je bila sama s tatom doma. Kada se probudila, mislila je da je sve to sanjala i dalje se nastavila družiti sa Zokijem i sve je bilo dobro. Krenuvši u školu nakon praznika nije se mogla potužiti da joj je bilo loše tih dana. Tata je rano odlazio od kuće i kasno se vraćao. Tada je vrijeme provodila sa Zokijem ludirajući se po gradu i kod Dese u agenciji. Onda je u veljači mama opet stigla doma. Njihov susret nije bio popraćen emocijama.

– Bok, mama, vratila si se! – rekla je nesigurno, odlučivši se samo za pozdrav jer u njezinom sjećanju nije postojao ni jedan trenutak u kojemu se ona i mama grle ili trenutak u kojemu sjedi mami u krilu ili joj ona miluje kosu, kao što su to mame činile na televiziji ili u knjigama, a neke čak i u stvarnosti. (Šajatović, 2011: 54)

Odnos tate prema Katji opet je postajao sve gori i gori. Najgore se dogodilo kada su tata i Katja krenuli baki i na groblje. Katja se oblačila za polazak kad je došao tata u sobu. Počeo ju je skidati i „zarivati se u mjesto gdje završava trbuh i počinju njezine bijele gaćice s ružičastim oblacima“. (Šajatović, 2011: 59) Tatino seksualno zlostavljanje detaljno je opisano.

Već ju je drobio svojom težinom, dok joj je glava kao u zaklanog pileta visjela na jednu stranu, tupo zureći u košaru s krizantemama pokraj kreveta. Noge joj je razmaknuo svojim i ona je osjećala da joj prepone pucaju poput suhog triješća i da joj nešto oštro i tvrdo para tijelo na dvije polovice. Sve je u njoj pucalo i vrisak je izletio iz usta ali se pretvorio u krkalj zagušen njegovim teškim dlanom. Bol je bila toliko nepodnošljiva da je osjetila kako izlazi iz svog tijela, kako lebdi prema plafonu i s visine gleda u onu djevojčicu koja je dolje u krevetu umirala. (Šajatović, 2011: 60)

Nakon toga za Katju ništa nije isto. Nije joj lako ići u školu, ni sresti Zokija, ni jesti, čak ni spavati. Noću je sanjala bijele krizanteme koje je prekrivaju tako da više ne može disati i budila se u znoju. Autorica koristi motiv bijelih krizantema. Kako sama navodi, motiv bijelih krizantema koristi jer krizanteme povezuje sa smrću, propuštenim prilikama, a isto tako naziva ih „klišeiziranim grobljanskim cvijećem“.³ Katja se osjeća posuta bijelim krizantemama jer se osjeća mrtvom nakon onoga što joj je otac napravio. Ne samo da joj je oduzeo nevinost nego je osjećala da joj je oduzeo i život. Više se nije htjela družiti sa Zokijem, a ni ići u Desinu agenciju. Katja je kao žrtva osjećala sram i krivnju iako ona ništa nije bila kriva. Nije željela da itko sazna. „Bila je sama i morala je ostati sama da nitko ne sazna, da nitko ne shvati jer bi umrla od srama, umrla od krivnje, umrla i po drugi put.“ (Šajatović, 2011: 63). Katja se ne boji da bi Ljiljana mogla saznati, ali se boji za Zokija.

Ljiljanu je mogla zavrati. Ljiljana je pripadala vojsci odraslih koji vide ono što žele vidjeti i čuju ono što žele čuti. Kad bi ju pitala zašto je šutljiva ili zašto je tužna, Katja bi se zgrčila i nasmijala zvonko i veselo, govoreći joj da priča gluposti pa je počela zadirkivati za Silvija i Ljiljana bi povjerovala. (Šajatović, 2011: 66)

Autorica upućuje kritiku odraslima koji svjesno prolaze kraj nečega i ne žele vidjeti što im se događa pred nosom. Sa Zokijem nije bilo tako. Djecu se ne može prevariti tako lako.

Zokija nije mogla samo tako prevariti. Zoki je bio dijete kao i ona i imao je onaj magični radar, osjetljiv i titrav poput rašlji kojima se traži voda. On je prepoznavao svaku notu njezina glasa i čitao joj iz očiju bolje nego iz svoje čitanke. (Šajatović, 2011: 67)

Cijelo vrijeme bila je u iščekivanju kada će se opet dogoditi. Dogodilo se opet za tatin rođendan. U to vrijeme došla je mama kući s liječenja. Mamin nemar i nezainteresiranost dovela je do toga da se Katja nema kome obratiti za pomoć. Katja je silno željela da ju bar upita što joj je. Možda bi joj uspjela reći što ju muči. Najgore se osjećala zbog mame. Htjela je privući maminu pažnju, ali bezuspješno. Više je zamjerala mami nego tati. Osjećala je da ju je mama izdala. „Mama je pušila i listala novine i Katja ju je mrzila, sad ju je zaista mrzila jer ju je izdala, jer joj nije željela pomoći, a znala je, znala je. Bila je gora od oca. Otac ju je volio, otac je imao samo nju, a mama je pušila i čitala novine i nije pitala ništa, baš ništa.“ (Šajatović, 2011: 70) U ovom slučaju nasilje ne vrši samo otac, nego i majka. Budući da se zlostavljanje u obitelji s obzirom na vrstu dijeli na tjelesno nasilje, psihičko nasilje, financijsko ili ekonomsko nasilje i zanemarivanje (Berk, 2008), možemo uvidjeti da i majka

³ Iz osobne korespondencije s autoricom.

čini nasilje nad Katjom. Njeno nasilje manifestira se u obliku zanemarivanja. Također, takvim maminim stavom, Katja više ne krivi samo svog oca jer ju, kako ona kaže, on „voli“ i naziva ju svojom djevojčicom. Katja, kao žrtva, u neku ruku počinje braniti ponašanje svoga oca jer misli da on to radi zato što ju voli te tako staje na njegovu stranu, odnosno stranu zlostavljača. Takvo ponašanje naziva se Stockholmski sindrom koji se spominje i u situacijama zlostavljanja djece, ali i odraslih, te je ponuđen kao psihološko objašnjenje pitanja zašto osobe nisu spremne prekinuti vezu s nasilnikom (Jameson, 2010; prema Mataja, 2015). Postoji povezanost između žrtava Stockholmskog sindroma i otmičara, kao i između žrtava nasilja u obitelji i nasilnika, koja proizlazi iz uvjerenja žrtava da potpunu kontrolu nad njihovim životom u tom trenutku ima otmičar, tj. nasilnik (Speckhard, Tarabrina i Mufel, 2005; prema Mataja, 2015). Tako i Katja, budući da od oca dobiva novac za uzdržavanje koji joj je nužan za život, ne reagira oštro prema njemu nego više krivi mamu koja joj je doista mogla pomoći, ali nije ništa učinila. O ocu je ovisna i, iako bi željela svima reći što joj radi, ne govori nikome i povlači se u sebe kriveći se za to što joj se dogodilo.

Jedina osoba koja je shvatila što se događa s Katjom je školska psihologinja. Nakon što je Katja pljusnula djevojčicu iz razreda, poslana je psihologinji na razgovor. U dva tjedna već je bila dvaput poslana na razgovor. Psihologinja je prvo pomislila da je poremećaj u ishrani, a onda joj nakon razgovora zazvonilo zvono za uzburu. Odigrala je s njom igru „što kad bi“. Opisala je neku situaciju, a Katja je trebala odgovoriti što bi učinila u takvoj situaciji. Zatim ju je upitala što bi napravila kada bi vidjela tatu golog. Katja je shvatila što psihologinja pokušava, ali nije htjela ništa reći. Psihologinja je odmah otišla ravnatelju škole i tražila od njega da potpiše sistematski pregled za cijeli Katjin razred. Ravnatelj je to odlučno odbio pa je psihologinja otišla sama do obitelji Barić i razgovarala s Katjinom mamom. Nakon razgovora psihologinja shvaća da je obitelj samo naizgled „savršena“, što drugi ljudi brzopleto zaključuju zbog dobrog ekonomskog stanja i političkog ugleda oca. Ironično komentira obitelj Barić: „K vragu i savršena obitelj! Mati je istabletirana, oca nikada nema kod kuće, a mala ima školske simptome zlostavljanoga djeteta.“ (Šajatović, 2011: 87) Opet je odlučila otići do ravnatelja. Korumpirani ravnatelj zaprijetio joj je otkazom ako nastavi dalje pričati o tome. Nije htio da se u njegovoj školi priča o zlostavljanju jer bi tada škola bila na lošem glasu, a on bi se morao zamarati takvim stvarima. Ispostavlja se da Katjinom ocu ništa ne može budući da je utjecajan i ravnatelj ga štiti. Ravnatelj gleda na svoje interese i ne želi se zamjeriti javnoj političkoj osobi. Razlike u smislu brizi i privrženosti između roditelja i djece u romanu *Pazite kako igrate* i *Strogo povjerljivo: obitelj Barić* male su. Udomljenu

djecu roditelji su napustili kada su bili mali i od tada im nije imao nitko štititi leđa. Katja je imala roditelje koji su bili ravnodušni i zlostavljači. Kao i udomljenoj djeci nitko joj nije pružio ljubav i zaštitu koju bi trebali dobiti od roditelja. Jedino je Trina imala sreću i imala je barem majku koja se brinula o njoj i štitila ju i oca koji ju nije zlostavljao, ali nije ni pružao ljubav.

Nakon što je škola završila Katja nije odlazila na kupanje. Sramila se sebe i svoga tijela. Jednom prilikom kad je otac zlostavljao Katju uletjela je Ljiljana i vidjela što se dogodilo. Tada joj se zacrnilo pred očima i osjetila je mučninu pa se samo okrenula i izašla a da je ni jedno od njih dvoje nije primijetilo. Ljiljana je bila povučena i neiskvarena djevojka sa sela. Prikazana je kroz stereotipan pogled na djevojku sa sela, mirnu i povučenu sa skromnim znanjem. „Neobrazovana djevojka sa sela nije mogla shvatiti složene psihičke mehanizme obrane djeteta koje ga dovedu do toga da mirno sjedi nakon užasa koji mu se desi i ne oda se čak ni treptajem oka.“ (Šajatović, 2011: 92) Ljiljana je potiskivala ono što je vidjela i uvjeravala se da se to njoj učinilo i da su se oni samo igrali ili škakljali zbog toga nije nikome rekla što je vidjela. Ljiljana predstavlja sve one koji zatvaraju oči pred nasiljem bilo nesvjesno ili namjerno. Odlučila je svoju šutnju promijeniti kada je gledala televizijsku emisiju u kojoj se govorilo o seksualnom zlostavljanju pod kojim se ne podrazumijeva samo seksualni odnos nego i izlaganje pornografskim sadržajima, pipkanje, diranje po intimnim dijelovima tijela, voajerizam, samozadovoljavanje. I voditelj navodi da se u društvu još najradije o tome šuti. Nisu ni svjesni da su takva djeca prepuna krivnje i srama, a sebe vide kao robu s greškom i zato o tome teško progovaraju. Svi su zakonom dužni prijaviti seksualno zlostavljanje maloljetnika i ohrabriti žrtvu da prihvati da nije kriva zbog toga što joj se događa.

Romani završavaju logično i uvjerljivo, dakle, realno. Raspleti romana nisu idealizirani s očekivanim sretnim krajevima kao u bajkama. Glavni likovi iznose snažne dojmove, odnosno zaključke u romanima. U romanu *Pazite kako igrate* djevojčica Kaja iznosi zaključke o trpknoj udomiteljskoj svakodnevnici. Više ne žudi za tim da postane usvojena djevojčica. Sada želi postati književnica i pisati o udomljenoj djeci te otkriti sve pojedinosti takvog života.

Iako nema roditelje prestala sam žudjeti za tim da me netko usvoji i prestala sam žaliti što sam socijalno dijete, kako nas većina ljudi zove. Jednoga dana želim postati književnica. Napisat ću roman o nama, djeci iz Centra za socijalnu skrb, i vjerujte mi, začudit ćete se kakve se sve priče kriju iza naše iznošene i darovane odjeće. (Šajatović, 2009: 112)

Završetak romana daje nadu da postoji izlaz. Jasmina sretna odlazi posjetiti mamu i tetu Milicu. Smekšala se prema majci nakon svojih postupaka. Bojan odlazi u popravni dom u Bedekovčinu i ne žali za Dangubićima koji mu nisu ništa pružili. Nada se da je taj kraj početak nečega novog i mogućnost završetka igrice. Kaja, iako svjesna budućnosti koju je odabrala ostankom kod Dangubića, ne žali. Odbacuje skupe parkete, televizor u svakoj sobi i zvučno prezime Kunštekovih jer želi ostati s novim djevojčicama, Lelom i Lidijom, koje dolaze Dangubićima. Više joj je značila spoznaja da je netko voli i treba, a to su bile one dvije. Željela je njima biti ono što je njoj bila Jasmina. Roman završava kao uokvirena priča. Na početku romana Kaja pokušava dati intervju novinarki, ali ne uspijeva jer mora ići u školu. Na kraju romana opet dolaze novinari. Kaja daje intervju koji se razlikuje od onoga koji je htjela dati prvi put. Govori ono što zaista misli i osjeća, a ne ono što misli da bi trebala izgovoriti. Kako želi postati književnica, već sada zna kraj svoga romana i daje snažnu poruku kao zaključak i završetak romana:

Već imam i kraj za svoj roman, jer sam shvatila kako su nam svima pri rođenju podijeljne karte, nekima loše, nekima dobre. No kvaka je u tome što netko i s dobrim kartama izgubi partiju, a netko i uz loše uspije pobijediti u igri. Zato pazite kako igrate! – završila je Katja i vragolasto namignula u kameru, na što se snimatelj od srca nasmijao nakon što je viknuo: - Rez! (Šajatović, 2009: 112)

I roman *Jackpot* završava uvjerljivo s pozitivnim krajem. Iako mama Trina i Tajana ostaje same, sretno su. Također kao i roman *Pazite kako igrate*, roman djeluje kao uokvirena priča zato što na početku romana glavna junakinja zamišlja što bi napisala o svojoj obitelji kada bi trebala pisati zadaćnicu o tome, ali onako otvoreno bez srama i uljepšavanja, isto tako, radnja romana završava tako da Trina zamišlja što bi napisala o svojoj obitelji kada bi imala priliku o tome pisati. U tim unutarnjim monolozima vidljiva je razlika u načinu razmišljanja na početku i na kraju romana. Tijekom osmog razreda Trini se događaju različite stvari, a za koje se nije nadala da će joj se dogoditi. Tako daje različite savjete u kojima se vidi njezino sazrijevanje i pozitivna promjena razmišljanja. Na početku osmog razreda bila je dijete, a sad je dijete koje je u nekim stvarima iskusnije. Više nema najbolju prijateljicu, ali ne žali za tim. Sretna je jer su bile prijateljice i jer ima sjećanje na doživljaje koje je dijelila s njom. Na početku je bila zaljubljena, ali sada više nije i shvaća da zaljubljenost nije nešto što se može kontrolirati. Prije se nije ni poljubila, a sada je spavala s dečkom. Na to daje svoj osvrt i savjet:

Na početku osmog razreda bila sam osoba koja se još nije ni poljubila, na završetku sam osoba koja je već spavala s dečkom, ali iako žalim zbog toga bar sam saznala što misle pod tim kad

kažu da sa četrnaest nismo spremni za seks. Ipak, sugerirala bih svima koji to govore da malo preformuliraju taj izraz, jer nakon svega ja mislim da mi zapravo nismo spremni za ono poslije seksa. (Šajatović, 2013: 123)

Osim toga, više nema ni oca koji ih je napustio, ali ima majku o kojoj mijenja razmišljanje. Sad je ne bi mijenjala ni za što na svijetu. Sada ima zdravu i veselu sestru Tajanu kojoj dozvoljava da ju zove seka iako joj to zvuči seljački. Najveću promjenu doživljava oko odnosa prema novcu. Dosad nije imala novaca, a sada ima račun s milijunskim iznosom. Na početku romana za sve je krivila novac. Shvaća da novac nije najvažnija stvar u životu te roman na završetku šalje snažnu poruku u vezi s time:

I djevojčica koja je shvatila da je istina kada kažu da novcem ne možeš kupiti sve i da nisu uvijek svi problemi zbog novca iako na prvu možda tako izgleda. Mislim, jako dobro dođe kada ti zatreba za skupu operaciju, za to da mama pokrene svoj posao i da ne mora svaki mjesec drhtati pred tečajem franaka, ali ipak mislim da su pravi jackpot neke druge stvari u životu i kada to osvijestiš onda se uvijek nekako novca nađe za ono što ti je zaista potrebno. (Šajatović, 2013: 124)

U romanu *Strogo povjerljivo: obitelj Barić* glavna junakinja završava smrću. Rijetko se s djecom i mladima priča o smrti. Slabo se pripremaju na smrt iako se zna da će se susresti s njom. Roman za mlade koji, također vrlo netipično, završava smrću jest i *Zeleni pas* (2009.) autorice Nade Mihelčić. Glavna tema u tom romanu problem je droge, a autorica se dotiče i drugih, društveno aktualnih, podtema. Glavna junakinja upada u pakao droge što sa sobom donosi mnoge probleme za obitelj i još strašnije posljedice, odnosno smrt. Naime, kao i Katja, u prethodno analiziranom romanu, i glavna junakinja u ovom romanu završava smrću. Autorica Nada Mihelčić upućuje osudu ovisnosti droge, kao što i autorica Ivona Šajatović upućuje osudu društva i strašnu opomenu. Dragica Haramija u izlaganju o smrti u književnosti navodi da bismo bili pripremljeni na smrt da trebamo o njoj govoriti, a isto tako i „upoznavati djecu sa žalošću i obredima koji su vezani za smrt. Knjige za djecu i mladež koje govore o smrti mogle bi biti dobar poticaj za razgovor i pripremu na smrt ili za pružanje utjehe djeci kojoj je umro netko od bližnjih.“ (Haramija, 2002: 30) U ovim romanima motiv smrti nije korišten samo u svrhu pripremanja djece na smrt ili za pružanje utjehe. Korišten je sa svrhom poticanja na razgovor i razmišljanje svih čitatelja, bez obzira na dob, o bolnim temama ovisnosti i seksualnog zlostavljanja. Haramija u radu „Smrt u prozi za djecu i mladež“ pod vrste smrti, između ostaloga, navodi i samoubojstvo. Pokušaj samoubojstva i samoubojstvo znače poziv za pomoć okoline mladom čovjeku (Haramija, 2002). I u romanu

Strogo povjerljivo: obitelj Barić smrt je svakako poziv za pomoć i otvaranje očiju za teme poput seksualnog zlostavljanja u obitelji. U slučaju Katje njezina smrt je, iako nesretan slučaj, zapravo posljedica pasivnosti ljudi iz njezine okoline, namjerno odasлана šok-poruka svima koji slute ili znaju da se nešto slično događa nekome pokraj koga svakog dana prolaze, a šute.

Kraj ovog romana ne završava sretno, onako kako bismo svi htjeli. Bila je večer Svetog Lovre i vjerovanje je da ako u odrazu vode u bunaru vidiš zvijezdu padalicu i poželješ želju, ona ti se ostvari. Katja je znala da postoji bunar kod Ljiljanine kuće i otišla je do njega. Sve jače se naginjala na bunar u želji da vidi zvijezdu padalicu i zaželi želju. Nije više željela biti djevojčica koja sanja bijele krizanteme i koja tati mora raditi odvratne stvari. Vjerovala je da će prestati. Odjednom je izgubila ravnotežu i počela padati u bunar. „Trajalo je samo minutu. Samo minuta je trebala svježoj bunarskoj vodi da joj iz prsa istisne sve iglice, sav onaj crni mulj, svu sluzavu bol i beznade koje joj se u njima natisnulo u dvanaest godina njezina života.“ (Šajatović, 2011: 106) Nakon toga sve ju je prestalo boljeti. Želja joj se ostvarila.

Posljednje što je mogla razaznati bile su tisuće zvijezda padalica koje su se rušile iznad nje i upijale u njezino nasmiješeno lice. Prije nego što su joj zjene ugasle znala je da joj je želja ispunjena. Ovaj put je prestalo. Zauvijek prestalo. Konačno noć bez krizantema. (Šajatović, 2011:107)

Javlja se teški motiv smrti. Autorica smrću glavne junakinje šalje kritiku i oštru osudu društva zbog problema zlostavljanja u obitelji. Na čitatelja želi djelovati tako da svakoga potakne na razmišljanje o društvu i o tome što bi se trebalo napraviti kako bi se takva ponašanja spriječila.

Završetci ovih romana Ivone Šajatović nisu uljepšavani nego su realni. U razgovoru s autoricom saznajemo da se ni u jednom od njenih romana na kraju sve ne odigra savršeno, onako kako bismo svi mi poželjeli za sebe, ali zbog stavova likova prema događajima čitatelj može imati dojam da je sve dobro završilo.⁴ Primjerice, u romanu *Pazite kako igrate* glavnim likovima ne ispunjavaju se želje, odnosno, djevojčica Kaja nije udomljena, ali ipak, veseli se čuvanju novih štíćenica; Bojana su kaznili i završio je u popravnom domu, ali nada se da će unovčiti svoj patent za igricu i da će mu krenuti na bolje, a Jasmina nije pobijedila na natjecanju ljepote, ali je odlučila završiti školu i zaposliti se u struci. Njihova razmišljanja su pozitivna i nadaju se boljemu što ostavlja utisak na čitatelja kao da je dobro završilo. I u romanu *Jackpot*, unatoč loših iskustava i rastave roditelja, djevojčica Trina i dalje se nada i

⁴ Iz osobne korespondencije s autoricom.

vjeruje u dobro. Autorica naglašava da je to zapravo ona magija, onaj kako kaže: „otisak prsta“ koji želi ostaviti na srcu čitatelja – pokloniti mu stav uz koji i najteže stvari ne izgledaju više toliko teške.⁵ U romanu *Pazite kako igrate* junaci, iako se rastaju i kreću drugim putevima, pozitivno gledaju na budućnost i nadaju se dobrim stvarima u životu. U romanu *Jackpot*, Trina, iako se više ne druži s najboljom prijateljicom i tata ih napušta, biva sretnom jer postaje odraslija i mijenja sebe i svoje prioritete shvativši prave vrijednosti u životu, dok roman *Strogo povjerljivo: obitelj Barić* ne završava onako kako bismo možda očekivali, bez tragičnog kraja i smrti glavne junakinje. Ali opet, romani potiču na „buđenje“ i razmišljanje o temama koje se događaju u našem društvu, iako za neke ponekad zaboravljamo da su stvarne i da se mogu dogoditi svima.

⁵ Iz osobne korespondencije s autoricom.

5.2. Razina likova

U romanima koji se analiziraju u ovom radu glavni likovi su djeca, odnosno mladi od jedanaeste do osamnaeste godine života. Uglavnom su to djevojčice, a dječaci su njihovi najbolji prijatelji, braća ili tajne ljubavi. Svaka od djevojčica ima neku tajnu, problem u obitelji i životu oko kojih se koncentriraju radnje romana. Bilo da je to nesređen odnos u obitelji uvjetovan različitim čimbenicima, seksualno zlostavljanje u obitelji ili pak problem udomiteljske djece.

Glavni likovi u ovim romanima su djevojčica: Trina u romanu *Jackpot*, Katja u romanu *Strogo povjerljivo: obitelj Barić* i djevojčica Kaja u romanu *Pazite kako igrate*. Djevojčica Trina glavna je junjakinja romana *Jackpot*. Ona je učenica završnog, osmog razreda osnovne škole. Ima četrnaest godina i više nije dijete, ali nije ni dovoljno odrasla. Trina je na prekretnici jednog dijela života i kao mnogi osmaši nije spremna odlučiti koju srednju školu upisati. Ima svoj san o srednjoj školi s kojom se ne slažu njeni roditelji jer misle da nije dovoljno dobra za nju usprkos tome što ona to žarko želi. O Trini u romanu saznajemo najviše od pripovjedačevih opisa i pripovijedanja u trećem licu:

Posve obična cura s neobičnim imenom, prosječna učenica sa solidnom četvorkom, bez ikakvih umjetničkih talenata ili dara za strane jezike. Nije bila neki sugovornik, u grupi je radije žutjela i promatrala, nije pisala briljantne zadaćnice niti bila vješta s rukama. Izgledom je bila također prosječna, nije imala čak ni neki poseban dar za urediti se, složiti idealnu frizuru ili se našminkati tako da pobere komplimente. Nije bila čak ni sportašica, čak je bila i malo nespretna, a nije imala ni sluha za sviranje ili pjevanje. Sve u svemu, kad je detaljno i realno razmislila o sebi, shvatila je da je jedino što voli i što u njezinom slučaju ima potencijala - kuhanje. (Šajatović, 2013: 56)

Osim pripovjedne tehnike opisa, autorica koristi unutarnje monologe u kojima Trina iznosi svoja razmišljanja i zaključke.

Živi u stanu s roditeljima i sestrom Tajanom. Smatra da je u njejoj obitelji sve bilo savršeno dok joj mama nije dobila otkaz, a tata počeo raditi kao komercijalist. Za probleme i nesklad u kući krivi toliko potreban im novac.

Moja je obitelj nekada bila sretnija nego danas. Možda zato što su mama i tata bili mlađi, možda zato što sam ja bila premala da bih vidjela sve nesavršenosti, možda zato što su imali

više novca a možda i zato što je baka bila živa. Ipak, mogla bih se okladiti da je problem u novcu. (Šajatović: 2013: 8)

Glavna junakinja drugog romana *Strogo povjerljivo: obitelj Barić* je Katja. Katja je jedanaestogodišnja djevojčica iz obitelji Barić, iz stana 73a. Djevojčica je koja je voljela svima pomagati. Najboljem prijatelju Zokiju oko učenja, uskakala je Desi kad god je trebalo, kućnoj pomoćnici Ljiljani posudila je svoj džeparac, skupljala je novac za djevojčicu kojoj je umrla mama. Autorica predstavlja Katju najviše kroz pripovjedačeve opise:

Katja je bila pametna i imala je same petice. Uvijek mu je pisala tako zanimljive zadaćnice da je čak i on ponekad dobio peticu. Ona ga je htjela za prijatelja iako ga svi u školi zovu Čelavi Zoki, a njoj govore da bi mogla biti manekenka samo kad bi htjela. Ali Katja nije htjela biti manekenka, ona je uvijek htjela nekome pomoći. (Šajatović, 2011:23)

Osim toga, o njezinim osjećajima i unutarnjim stanjima (kada ju tata zlostavlja) saznajemo izravno iz njezinih misli, odnosno iz unutarnjih monologa:

Glupačo reci nešto, reci prije nego što počne boljeti, reci gaduro odvratna, ti mu dozvoljavaš da ti to čini jer ne govoriš ništa! Nemoj, tatice, nemoj! Nemoj, molim te, boli me, užasno me boli! Ne čuje te, glupačo, pusti glas, nemoj samo otvarati usta kao riba, vikni, vikni da te čuje. (Šajatović, 2011:65)

Katja se u tom monologu obraća sama sebi u drugom licu. Ljuta je na sebe jer ne govori ništa od straha i ne odupire se tati. Samu sebe naziva pogrdnim nazivima kako bi još više izrazila svoju ljutnju prema tome što je slaba i nema se sama snage suprotstaviti ocu.

Sa svojim roditeljima živi u stanu u Rijeci. Naizgled živi u skladnoj obitelji, no situacija u njenoj obitelji nije nimalo laka. Otac joj je političar u usponu, majka slikarica koja ima otvorenu školu za slikare. Njeni roditelji nisu prikazani kao roditelji bez mana kao u tradicionalnim romanima, nego upravo uprotno. U devetnaestom stoljeću u dječjim romanima dijete nije imalo identitet. Zima navodi da u romanu *Sretni kovač* (1895.) autora Vjekoslava Koševića zajednica daje dječjem liku model ponašanja, to jest oponašanja. Dijete oponaša odrasle u načinu odijevanja, oponaša ih prilikom vjerskog odgoja i na taj način svoju samostalnost oblikuje kao „umanjenu“ verziju života odraslih. Oponašanje odraslih definira odnos odrastao – dijete (Zima, 2011: 33). Romani koji su imali funkciju nastojanja da se uz pravilne primjere i poslušnost odraste u moralno kvalitetnog člana zajednice u devetnaestom stoljeću bili su, primjerice, *Savka i Stanko* (1882) Davorina Trstenjaka i *Tugomila* (1894) Jagode Truhelke. Za razliku od roditelja koji nastoje svojim primjerima pokazati djeci kako

da odrastu u kvalitetnu osobu, u romanima Ivone Šajatović nije cilj roditelja dati obrazac kako bi trebao izgledati roditelj, nego je roditelj prikazan tako da o njegovu ponašanju treba kritički promišljati. Takva karakteristika opisivanja roditelja vrijedi i za druge suvremene romane.

U romanu *Strogo povjerljivo: obitelj Barić* roditelji žive zajedno samo zbog toga da bi se prikazali drugima kao savršena i sretna obitelj i kako bi otac ostvario političke poene. Roditelji su od kojih otac krije mračnu tajnu u odnosu prema svojoj kćeri. Katjin otac bio je političar, pričljiv i podosta nervozan čovjek. Mama je bila nježna i šutljiva, pomalo zamišljena i odsutna. Otac je primjer autoritarnog roditeljskog stila. Krut i grub, bez pružanja dovoljno ljubavi i podrške dok je mama primjer indiferentnog roditeljskog stila. Točnije, ona je bila emocionalno hladna, nezainteresirana, zaokupljena samo sobom. Kao i tata, rijetko je iskazivala ljubav prema Katji. Katja je bila privrženija kućnoj pomoćnici nego svojim roditeljima. Roditelji su ju zlostavljali. Majka ju je fizički tukla i zanemarivala, a otac seksualno zlostavljao. Kada bi ostajale same, mama bi ju nerijetko udarila po licu i vikala na nju do promuklosti. Potužila se tati no on nije imao osjećaja za nju nego je sve više zatiškavao i govorio joj da o tome ne smije nikome pričati. U roditeljskom odnosu nije bilo komunikacije o odgoju Katje. Gledali su u svoje poslove i Katju zanemarivali. Nisu pazili na njenu sreću i želje nego su gledali da radi i da se druži s onima od kojih bi oni sami imali koristi.

Uz Trinu i Katju, glavna junakinja trećeg romana je djevojčica Kaja. Za razliku od Trine i Katje, ona ne živi s roditeljima. S Jasminom i Bojanom živi u udomiteljskoj obitelji Pere i Juliške Dangubić. Skromna je i vrijedna djevojčica. Njen udomitelj tjerao ju je raditi kod Kunštekovih. Kada bi imala popodne školu, ujutro bi odlazila obavljati kućanske poslove, a kad bi imala ujutro školu, popodne bi odlazila Kunštekovima. Bila je odlična učenica iako ponekad zbog posla nije uspijevala obaviti sve školske zadaće, a udomitelju Peri nije se usuđivala usprotstaviti. Ono što je zaradila dobili su udomitelji, a ona bi dobila samo neki sitniš iako je trebala dobiti cijeli džeparac. Dobro je znala da se nema kome požaliti. Njena najveća želja je biti usvojena.

Sve glavne junakinje imale su prijatelje s kojima su se družile i provodile vrijeme s njima. Trina ima najbolju prijateljicu Evu, Katja najboljeg prijatelja Zokija. Kaja nema prijatelje s kojima se stalno druži, ali tu su Jasmina i Bojan koji su joj poput braće, a zajedno čine neku malu klapu, odnosno tim. Međusobno pomažu i djeluju jedno drugome kao korektiv, kao roditelji koji im nedostaju. Tako Kaja potajice čita Jaminin dnevnik, iz kojega saznaje sve

intimne drame mlade i lijepe buduće medicinske sestre te joj želi pomoći u nevolji, spočitava Bojanu nedopustivu zamisao s igricom, a i sam Bojan želi pomoći Jasmini.

U romanu *Jackpot*, lik glavne junakinje fizički je najviše predložen opisima, no njezino unutarnje stanje i stavovi prema roditeljima, novcu, prijateljima prikazani su tehnikom unutarnjeg monologa. Trina se većinu vremena družila s najboljom prijateljicom Evom. Zajedno su išle u osmi razred. Kao u svakom razredu, tako i u njihovom razredu postoje grupice učenika. Njih dvije nisu pripadale ni jednoj.

U njihovom razredu, a i u svakom drugom razredu u njihovoj školi djeca su se dijelila na četiri grupe. Bogatune, štrebere, problemose i ničije. To su bile njih dvije. Nisu imale love, nisu imale ni dara ni volje da brzo i lako usvajaju gradivo, a bile su prepametne da bi se odale drogi, sitnim krađama po dućanima ili čak seksualnim odnosima sa sumnjivim tipovima, što su činile neke djevojke iz razreda. (Šajatović 2013:14)

Isto su stare, ali je Eva razvijenija od Trine. Samim time ima i više samopouzdanja. Trina je zbog toga ljubomorna na Evu. Iako su najbolje prijateljice, prisutna je ljubomora u njihovom prijateljstvu. Srami se tog osjećaja ljubomore koji ju izjeda. Svjesna je da je jako ružno zavidjeti i biti ljubomoran na svoju najbolju prijateljicu zato i dalje traži krivce zbog svoje ljubomore. Opravdava se tako da za sve krivi loše gene dobivene od roditelja. Ne govori nikome o svom odnosu prema Evi. Kada zamišlja da mora pisati zadaćnicu na temu, za koju zna da neće nitko pročitati, izgovara svoje iskrene osjećaje o njoj i ljubomori prema njoj.

I sramim se te ljubomore, toliko se sramim u sebi da me ponekad gotovo fizički boli, jer ružno je zavidjeti svojoj najboljoj i jedinoj prijateljici, ali valjda sam od svoje plačljive i vječno zabrinute matere i sebičnog oca povukla neki loš gen, što me čini takvom osobom kao što Evu Irisini geni čine uvijek nasmijanom i šašavom. I na tome joj zavidim, na tom sretnom naslijeđu i sretnim nedjeljama koje u mojoj obitelji više ne postoje. (Šajatović, 2013: 18)

Trina smatra da je Eva tu vedrinu i sposobnost da se voli kakva god da je naslijedila od mame. Na početku romana za svoju mamu i Iris, Evinu mamu, kaže da su dijametralno različite. Iris je bila zgodna i pazila je na svoj izgled pa je, po izgledu, vrlo lako mogla izgledati kao Evina sestra. Nije radila dramu i paničarila oko jednostavnih stvari. Trinina mama bila je fizički, a i po ponašanju različita od Iris. Nije držala do fizičkog izgleda, a i djelovala je izmoreno i bezvoljno.

Kao što Trina ima jednu najbolju prijateljicu s kojom se druži, tako i Katja ima prijatelja s kojim je nerazdvojna. Sve do kobnog trenutka od kada se povukla u sebe, Katjin najbolji

prijatelj bio je Zoki. Većinu vremena provodila je s njim iako bi se ponekad izvlačila na Sonju, direktorovu kćer. Njenima roditeljima nije bilo drago što se druži sa Zokijem pa je puno puta rekla da ide Sonji, a zapravo je bila sa Zokijem. Katji nije bilo jasno zašto ne vole Zokija. Nije joj bilo jasno jer je još neiskvarena i ne druži se samo s ljudima od kojih bi imala koristi. Iz toga primjera vidljiva je razlika u ponašanju odraslih, u ovom slučaju njenih roditelja i nje. Za roditelje bismo mogli reći da su ulizice i ne vide druge vrijednosti osim materijalnih. Više bi voljeli da se Katja druži sa Sonjom jer je ona direktorova kći za razliku od Čelavog Bojana koji nije bogat, a još živi bez roditelja.

S Bojanom i Jasminom imala je poseban odnos. Zajedno su živjeli u udomiteljskoj kući i bili su ne samo prijatelji nego su se ponašali jedni prema drugima zaštitnički poput prave braće koju nikada nisu imali. Jasminu je smatrala starijom sestrom. Katkad bi uzela njen dnevnik i čitala njene misli. Budući da nisu imali roditelje, zajedno su jedni drugima pomagali i bili roditelji koji su im nedostajali.

Osim glavnih junakinja u romanima susrećemo niz sporednih likova. U romanu *Jackopt* javljaju se Trinina najbolja prijateljica Eva, Evin brat Grigor i Danko u kojeg su djevojčice zaljubljene. Bojan i Jasmina iz udomiteljske obitelji Dangubić u romanu *Pazite kako igrate*, a u romanu *Strogo povjerljivo: obitelj Barić* bitnu ulogu ima Katjin prijatelj Zoki. Uz Kajinu priču javljaju se i udomiteljske priče o Bojanu i Jasmini. Bojan je bistar dječak s problematičnim ponašanjem.

Od prvog dana kad su ga doveli k Peri, bio je malo arogantno i neustrašivo derište. Ali bio je i lukav i domišljat, zadivio je čak i školskog psihologa nakon što je briljirao na trestovima inteligencije. Mogao je postati što god je poželio, samo da se malo više potrudio i uklopio u pravila školskog ponašanja. No on je to iz godine u godinu buntovno odbijao, zbog nekih samo njemu znanih razloga jednostavno nije želio biti ono što se od njega očekivalo. Tvrdoglav poput mazge, vješto je manipulirao čak i učiteljima, koji su mu nakon svakog njegova nedoličnog ispada odlučili oprostiti pribojavajući se da će, ako ga pošalju u popravni dom, na duši imati još jednog maloljetnog delikventa kojega više ništa neće moći vratiti na pravi put. (Šajatović, 2009: 43-44)

Bojan je uglavnom predložen tehnikom opisivanja. O njemu možemo puno toga saznati i kroz dijaloge, osobito, s ravnateljem. Tada on izražava svoje stavove, misli i probleme koje ima živeći kao udomljeno dijete. Autorica, u tom slučaju, kroz Bojanov lik kritizira sustav i društvo u kojem se nalazimo. Kritizira nemarne roditelje koji ostavljaju svoju djecu i

prepuštaju ih socijalnoj skrbi, a kasnije moraju brinuti sami o sebi. Nadalje, kritizira one koji se žele obogatiti i koji žele što više iskoristiti djecu o kojima se nema tko brinuti. Isto tako, kritizira društvo u kojem možeš uspjeti samo ako imaš moćne roditelje iza sebe koji će te spasiti iz svih nevolja. Bojan je buntovan dječak. Njegova buntovnost njegov je identitet. Ostavljen je od roditelja i prepušten udomiteljima koji nisu marili za njega. Izazivao je jer je htio ići u popravni dom za maloljetnike jer vjeruje da će mu i tamo biti bolje nego u udomiteljstvu. Izmislio je igricu u kojoj su se neki učenici htjeli dokazivati, a on je na njoj uspio i zaraditi. Igrica je imala nekoliko razina i svakom razinom trebalo je izvršiti sve teži zadatak. Dječaci su htjeli igrati jer je prevladala želja za dokazivanjem i svi su htjeli prvi doći do cilja. Sve dok za zadatak nisu imali ukrasti školski imenik. Stjecajem okolnosti Bojan je proglašen krivim i poslan u popravni dom.

Svoju priču ima i Jasmina. Sedamnaest joj je godina i pohađa medicinsku školu te ide na praksu u koprivničku bolnicu. Njena mama bolesna je i udomljena je kod tete Milice. Jasmina posjećuje svoju mamu svaka dva mjeseca iako joj to nije najdraže. I ona ima plan kako opstati u njihovom surovom svijetu i pobrinuti se sam za sebe jer nitko drugi neće. Prijavila se na izbor za najljepšu djevojku Koprivničko–križevačke županije. Očekuje laskavu titulu, čak naivno odlučuje spavati s članom povjerenstva kako bi dobila nagradu. Biva izigrana i dobije samo nagradu za *Miss fotogeničnosti*. Nosi gorčinu prema udomiteljskom životu.

Također, vrlo važnu ulogu u romanima imaju i odrasli. Roditelji, Desa, Ljiljana i Silvijo odrasli su likovi u romanu *Strogo povjerljivo: obitelj Barić*. Desa ima agenciju za spajanje parova u zgradi u kojoj živi Katja. Kako je Zokijev tata dolazio u agenciju, oni su se zaljubili i vjenčali. Nesretno je završilo jer je Zokijev tata pomorac i doživio je nesreću na brodu. Od tad Zoki živi s Desom. Silvijo je dobrodušni i sramežljivi muškarac od kojih pedeset godina i također je dolazio u agenciju. Svaki ugovoreni sastanak masno je plaćao, a uvijek se vraćao praznih ruku. Nije uspio pronaći idealnu ženu sve dok nisu Katja i Zoki upleli svoje prste. Oni su malo požurili ugovoriti sastanak s Ljiljanom. Ljiljana je bila neudana četrdesetogodišnja djevojka koja je radila kao kućna pomoćnica kod Barića. Katja je voljela Ljiljanu i htjela je s njom provoditi vrijeme. Drugi su ju zvali Šepava Ljiljana jer joj je jedna noga bila kraća od druge pa je pri hodaњу šepala. Katju je ljutilo kad bi čula da je tako zovu, jer je ona Ljiljanu od milja zvala Lili, i bila joj je privržena više no vlastitim roditeljima.

Trinini roditelji i Evina mama Iris odrasli su likovi iz romana *Jackpot*. Iris je udovica koja konstantno radi dva posla kako bi pokrpalala rupe u budžetu i priuštila svojoj djeci što im je

potrebno. Javlja se motiv samohrane majke koja je prikazana kao snažna žena koja uspijeva samostalno odgajati svoju djecu. Uvijek je smišljala neke akcije i djeca su je voljela. Trini i Evi je dozvolila da probaju pušiti, dozvolila im je prvo pijanstvo u kontroliranim uvjetima, a Grigoru, Evinom bratu, dala je ideju da osnuje bend koji je postao poznat u nekoliko škola i okolici. Poticala ih je na akcije, a što je bilo najbitnije, znala je kakvi su tinejdžeri i dopustila im je da budu baš to. „Iris se nije dala obeshrabriti i to je učila i svoju djecu, ukazivala im je na to da je svaki dan neka nova prilika, poticala u njima snove i maštanja, dozvoljavala im da budu luckasti i neodgovorni poput pravih tinejdžera, da griješe i uče na svojim greškama.“ (Šajatović, 2013: 14) U tradicionalnim romanima roditelji su prikazani kao staloženi, savjesni, bez mana i grešaka. Iris je sve samo to ne. Prije svega, sposobna je samohrana majka koja radi nekoliko poslova kako bi uspjela uzdržati obitelj i biti odgovorna za sve. Prikazana je kao majka koja se usudi dati djeci da isprobaju sve i zatim uče na svojim greškama. Ne ustručava se pokušati i pogriješiti pred njima. Nerijetko opsuje pred njima. Prikazana je majkom koju bi poželjelo što više današnjih tinejdžera. No, kada Eva mora odlučiti koju srednju školu upisati, Iris više nije liberalna i izražava negodovanje oko njene odluke. Iako je prije idealizirala Iris, Trina shvaća da je i Iris jednako umorna sa vidljivim sitnim borama samo što je borac te se za razliku od njene mame ne predaje. Autorica ne idealizira Iris nego ju prikazuje kao majku koja se trudi biti uvijek aktivna i na različite načine trudi se ići naprijed. U romanu je vidljivo da i Trina zna da ne postoji idealan roditelj pa da ni Iris to nije, koliko god to nekada zna misliti:

Uvijek je mislila da je Iris zadovoljna svojim životom, a sada se odjednom pitala nije li i ona zapravo slična njezinoj mami koja je nekada jednako dobro izgledala kao i Iris, samo što se njezina mama u nekom trenutku predala, a Iris je usprkos svom nezadovoljstvu nastavila gurati dalje, pa se humorom, upornošću i sitnim zadovoljstvima pokušala održati iznad površine, praveći se mlađom, razumnijom i otkvačenijom mamom nego što je to možda zaista bila. (Šajatović, 2013: 59)

Dok je Iris bila Trini roditelj za poželjeti, njeni roditelji bili su suprotnost Iris. Nisu idealizirani i „cool“ roditelji nego su prikazani vrlo realistično. Majka koja je ostala bez posla i otac koji je zidarski posao zamijenio komercijalnim. Od tada kreću problemi u obitelji. Majka je sve nervoznija i živčanija jer nema izvore prihoda i na svemu mora štedjeti. Ne drži više do sebe i to uzrokuje sve više svađa u odnosu sa suprugom. Svađa i raspravljanja koje se odvijaju i pred Tajaninim i Trininim očima. Tajana je Trinina mlađa sestra sa srčanom manom koja ne prima roditeljske svađe tako teško kao Trina.

Katja i Trina žive u disfunkcionalnim obiteljima. Njihove majke prikazane su kao slabe, depresivne žene, podređene muškarcima. Žene koje ne vide ili ne žele vidjeti ono što se događa oko njih. Očeva većinom nije bilo kod kuće jer su stalno bili zauzeti nekim poslovima. Kada su bili kod kuće nisu pokazivali želju za zajedničkim druženjima ili razgovorom s obitelji. Trinin tata stalno je trebao novac koji nisu ni imali zato da bi mogao imati za ljubavnicu za koju je Trina slučajno saznala. Katjin tata očekivao je pobjedu na izborima i samo je pred drugima glumio idealnog oca. Nitko, osim Katje, nije znao kakav je. Katji je seksualnim zlostavljanjem uništio život.

Katja i Trina imale su obitelji za kojom je Kaja toliko žudjela. Njeni udomitelji također nisu bili idealni. Bili su to Pero i Juliška Dangubić. Udomitelji koji su se preko djece htjeli obogatiti. Imali su gostionicu *Žedni potok* u kojoj je radila Jasmina, a prema potrebi i Katja. Iskorištavali su djevojčice. Kaju su slali čistiti Kunštekovima i od njenog su zasluženog džeparca njoj davali samo mali dio. Budući da gostionica nije donosila dobru zaradu, htjeli su imati barem još troje štićenika kako bi dobili novce od Ministarstva koje bi potrošili za sebe. Bili su pokvareni i gledali samo na svoju korist kao i Ljerka-zvjerka i Kunštekovi. Ljerka-zvjerka, kako su je nazivali štićenici, i gospođa Kunštek uzimali su robu koja je bila namijenjena štićenicima u udomiteljskim obiteljima. One su to mogle jer se gospodin Kunštek kandidirao za gradonačelnika, a njemu se nitko nije htio osuprotstaviti. Voditeljica Centra za socijalnu skrb, gospođa Ljerka, i gospodin Kunštek, kandidat za gradonačelnika, dolaze na ideju da će Kunštekovi usvojiti Kaju. Htjeli su na Kaji skupljati svoje političke poene. Oštroumnoj Kaji ta se ideja nije nimalo svidjela. Bila je neugodno iznenađena kada je saznala za tu ideju. Kada je maštala o svojim usvojiteljima, maštala je o njima kao o ljudima koji će biti brižni i topli, skromni i poštteni, sve ono što Kunštekovi nisu bili.

Trina na kraju mijenja svoj stav oko mnogih stvari pa tako i o svojoj majci. Tijekom romana Trini se događaju različite stvari, očeva prijevara, sestrina bolest, prva ljubav, seks i druge velike stvari. Vidljivo je kako na kraju romana i na kraju njenog osmog razreda sazrijeva i mijenja neke ranije stavove, bilo da je to potaknuto događajima koji su se dogodili ili jednostavno odrastanjem i sazrijevanjem.

Likovi u romanima autorice Šajatović nisu neka razmažena djeca iz dobrostojećih ili skladnih obitelji. Neki dolaze iz samo prividno dobrih obitelji, dok drugi i nemaju svoju obitelj.

5.3. Narativno-stilska razina

Narativno-stilska razina također ima važnu ulogu u analiziranju romana. Prvo će se analizirati pripovjedač i fokalizator. Pripovjedač u fikcionalnom pripovijedanju je glas koji preuzima odgovornost za pripovjedni iskaz i valja ga razlikovati od fokalizatora kao nositelja iskaznog modusa (Biti, 2000: 439). Stanzel razlikuje tri vrste „pripovjednih situacija“: sa „sveznajućim“ autorom, „ja“ pripovjednu situaciju u kojem je pripovjedač jedan od likova te personalnu pripovjednu situaciju koja je konstatirana na način da je pripovjedni tekst vođen u trećem licu te slijedi gledište jednog lika. (Genette, 1992: 97). Iz ove podjele „pripovjednih situacija“ mogli bismo zaključiti da autorica Ivona Šajatović piše kao sveznajući autor u analiziranim romanima. Tu se na umu ima sveznajući pripovjedač iz trećeg lica jednine koji ne sudjeluje u radnji. Kao što je bilo spomenuto, pripovjedača valja razlikovati od fokalizatora. Pojmovi „fokalizacija“ i „točka gledišta“ omogućuju da se odrede granice pripovjedačeva videokruga u tekstu. Terminom „fokalizacija“ razmatra se otkud i kako se u pojedinom trenutku „vidi“ svijet, to jest, gleda li se iz perspektive pripovjedača ili nekog lika (Peleš, 1999: 73). Za ove romane mogli bismo reći da se svijet gleda iz perspektive pripovjedača. Romani su podijeljeni na poglavlja. Poglavlja su nenaslovljena. Na prvoj stranici romana *Pazite kako igrate* citat je Johna Steinbecka: „Nijedna priča nema snage ni trajne vrijednosti ako u sebi ne osjećamo da je istinita i da se ta istina odnosi na nas.“ Rečenica upućuje na zaključak da autorica želi realno i stvarno doprijeti do čitatelja kako bi pozvala na razmišljanje. U romanu *Strogo povjerljivo: obitelj Barić* osim predgovora o stvarnim podacima prije prvog poglavlja napisana je gnomska misao: „Nasilno otvorena ruža nema mirisa.“ Roman *Jackpot* prije svakog poglavlja ima dio u kojem se objašnjava kako je to kada imaš četrnaest godina. Svaki dio, kao uvod u poglavlje, započinje rečenicom: „Kada imaš četrnaest godina...“ Primjerice, u poglavlju u kojemu raspravlja s roditeljima o tome koju srednju školu upisati imamo ovakav uvod:

„Kad imaš četrnaest godina misliš da si pametniji od svojih roditelja i čini ti se da je sve što oni rade pogrešno. Oni pak misle da tebe nikada neće uspjeti dozvati pameti. Istina je obično negdje u sredini. Postoje situacije u kojima bi četrnaestogodišnjaku bilo bolje da je poslušao roditelje, ali i onih obrnutih u kojima bi ponekad i roditelji imali štošta za naučiti od svoje luckaste, pubertetom izbezumljene djece.“ (Šajatović, 2013:55)

Dakle, prije poglavlja sveznajući pripovjedač uvede u radnju na način da opiše neki problem koji imaju četrnaestogodišnjaci. Pisano je u drugom licu i obraća se izravno čitatelju.

Za analizu i tumačenje romana trebalo bi odrediti i definirati fabulu. Peleš fabulu definira kao slijed događaja kakav nalazimo u nekom pripovjednom djelu, drami, filmu itd. (Peleš 1999: 83). Fabula obično ima svoj slijed, koji bi se mogao svesti na: uvod, zaplet, kulminaciju (vrhunac) i rasplet (Peleš 1999: 85). Također, Peleš razlikuje linearnu i složenu, simultanu fabulu. Linearna je ona koja se drži jednog događajnog reda i ne odvija se u paralelnim prostorno-vremenskim koordinatama, dok je složena fabula ona u kojoj se radnja paralelno odvija na nekoliko mjesta i u nekoliko vremena (Peleš, 1999: 87). Iz takve Pelešove podjele može se zaključiti da se, u analiziranim romanima, radnja razvija linearno jer se drži jednog događajnog reda i ne odvija se u paralelnim prostorno-vremenskim koordinatama. Javlja se pravilnost konstrukcije i slijed događaja uz poneke retrospektivne epizode koje se stapaju s trenutačnim. Primjerice, u romanu *Jackpot* glavna junakinja Trina unutarnjim monologom zamišlja dane koje je provela s bakom koje više nema:

Baka je skočila i primila me u naručje pokušavajući ugasi grleni smijeh koji je napao nju i susjedu onog trenutka kad su vidjele što mi se dogodilo. – Nemoj plakati, Trina dušo! Nemoj! Evo, sad ćemo oprati cipelice, bit će ko nove – zakoraknula je sa mnom prema susjedinom bunaru i pustila vodu na pipu pa brzo oprala cipelicu i podignula me u zrak (...). (Šajatović, 2013: 43)

Analizirat će se i iskazni načini koji se rabe u ustrojavanju romanesknog teksta, a među njima su opis, dijalog, monolog i unutarnji monolog. Opis je kao pripovjedna tehnika onaj tip govora kojim, obično, pripovjedač, ili neki lik koji preuzima kazivanje, predstavlja prostor, vrijeme, sudionike, situacije i stanja. Njime se više iskazuju prostorne nego vremenske značajke teksta (Peleš, 1999: 101). Primjer opisa koji predstavlja pripovjedač u romanu *Pazite kako igrate* je opis sobe u kojoj su bila udomljena djeca: „Četiri kreveta poslagana simetrično uz dva nasuprotna zida, jedan radni stol kupljen na rasprodaji i na njemu novo računalo koje je donirala neka stambena štedionica (...)“ (Šajatović, 2009: 9). Romani autorice Šajatović ne obiluju opisivanjima prostora u kojima se odvijaju njihove radnje. Autorica se više oslanja na opise likova i predočavanje njihovih unutarnjih stanja. U Romanu *Jackopt* razmišljanja i unutarnji monolozi javljaju se kada glavna junakinja zamišlja da piše zadaćnicu i opisuje što bi se u njoj napisala. Zamišlja ono što bi iskreno napisala, iako će u zadaćnici uljepšati i napisati samo one lijepe stvari. Primjer Trinina unutarnjeg monologa:

Ja ponekad plačem i zbog jednog i zbog drugog. I zaista vjerujem da bi bilo bolje da imamo dovoljno novca. Zapravo to želim više od svega, želim da se nekim čudom obogatimo i da mamina nezaposlenost, visoka rata stambenog kredita, skupo liječenje i ova nervoza zbog

svega toga nestanu i pretvore nas ponovo u one sretne ljude kojih se sada samo ponekad prisjećam. (Šajatović, 2013: 8)

Peleš navodi da je monolog govor jednoga lika. On ima drukčije vremensko-prostorne dimenzije nego dijalog. Monolog se može udaljiti od trenutka u kojem se kazuje. Njime se mogu iznositi događaji odvojeni od neposredne situacije. Monolog ne mora biti nekome izravno upućen i imati uključenog slušatelja ili ono „ti“ kome s obraća, ali je isto tako fleksibilan, poput tehnike pisma, u mijenjanju vremenskih i prostornih koordinata (Peleš 1999: 110).

Nadalje, pripovjedna tehnika koja je korištena u ovim romanima je dijalog. Dijalog je pripovjedna tehnika u kojoj je vidljivo razmjenjivanje govora dvaju ili više likova, njime se predstavlja ono što se upravo događa i njegove su prostorno – vremenske koordinate „ovdje“ i „sada“ (Peleš 1999: 108) Autorica u sva tri romana koristi pripovjednu tehniku dijaloga. U primjeru koji slijedi riječ je o dijalogu između Trininog tate i njegove ljubavnice u romanu *Jackpot*:

- Matko, ti meni već dvije godine obećavaš da ćeš je ostaviti. Dvije godine! – sikće Davorka.
- Nije to sve tako jednostavno, već sam ti sto puta rekao – stišava tata glas, očito u strahu da ih netko ne čuje.
- Ma kaj nije jednostavno? Misliš da sam ja glupa? Već si bio jednom nogom kod rastave, ali od kad je lova tu više ti se nekako ne žuri – optužuje ga ona. (Šajatović, 2013: 115)

Također, roman završava kako Trina opisuje svoje mijenjanje i odrastanje tijekom osmog razreda iako zna da će učiteljici predati uljepšanu zadaćnicu sa ponovljenim frazama koje su učiteljici dobro poznate. U romanu se još javljaju Trinini unutarnji monolozi u kojemu ona otvoreno govori o svojim osjećajima u prvom licu. Tako govori o prijateljstvu, zaljubljenosti, baki, osmom razredu. Kada razmišlja o događajima, stvarima i pojavama koje su joj se dogodile od početka do završetka osmog razreda unutarnjim monologom o zaljubljenosti kazuje: „Na početku osmog razreda bila sam zaljubljena, na završetku više nisam, ali zaljubljenost nije nešto što možeš imati pod kontrolom, jednostavno svoje glavo dođe i prođe kada joj se to hoće“ (Šajatović, 2013: 123).

Slično kao i u romanu *Jackpot*, roman *Pazite kako igrate* radnja započinje tako da Kaja daje intervju novinarki o svom životu u udomljenoj obitelji. Na početku romana ne uspijeva do

kraja dati intervju jer mora ići u školu i nema više vremena, ali zato na kraju daje intervju iz srca, bez uljepšavanja i s različitim porukama.

Kao što je rečeno, za roman *Pazite kako igrate*, radnja se odvija linearano, roman pripada tinejdžerskom romanu, a i stil je prilagođen temi. To potvrđuje Hranjec koji u pogovoru *Čežnja zvana obitelj* navodi:

Roman je kompozicijski vrlo čist. Spisateljica organizira jednostavnu linearnu priču. Djelo pripada tinejdžerskom romanu, no ne onom njezinom odvetku koji zabavljačkim, ležernim i kolokvijalnim stilom nastoji privući čitateljevu pozornost. Roman *Pazite kako igrate* aktualizira gorku životnu temu pa je prilagođen i stil. Karakteri likova dobro su profilirani i vješto oblikovani. Autorica je izbjegla sve oblike patetičnosti i licemjerne površnosti, što se – s obzirom na tematski izbor – moglo dogoditi. Rasplet je logičan i uvjerljiv, dakle, realan. (Šajatović, 116: 2009)

Autorica se često koristi dugim rečenicama s usporedbama koje oblikuje na humoristički način. Nema puno događaja i doživljaja koji bi bili humoristični nego pripovjedačica u iskazima koristi usporedbe s dozom humora kako bi ostvarila humoristički ton. Funkcija humora je približiti tmurne i teške teme mladim čitateljima te, barem djelomice, dati vedar ton. Također, koristi žargone kako bi se što više približila mladim čitateljima kojima su djela prvenstveno namijenjena i zbog uvjerljivosti prikazanog. Koristi riječi poput: „*fejkuše, fakat, stara, klinjo, buraz, laprdaš, no hard feelings*“.

6. ZAKLJUČAK

Roman je svakako najzanimljivija i najčitanija književna vrsta za mlade (Zalar, 1978.). Hrvatski dječji roman pobuđuje znanstvenu znatiželju gotovo od samih početaka istraživanja dječje književnosti. Povijesnim pregledom moguće je uočiti nekoliko različitih obrazaca djeteta, od djeteta koji nema identitet do negeneraliziranog djeteta i problemskog djeteta. (Zima, 2011: 9) Suvremeni lik djeteta ima identitet i njime ne „upravljaju“ odrasli koji su sada prikazani sa svim vrlinama, ali isto tako i sa svim svojim manama. Suvremeni roman od tradicionalnog razlikuje se kako u tematici tako i stilu, u njemu više nužno ne moraju biti sretni završeci, a vedar ton zamijenjen je nerijetko mračnijim tonom.

U svjetskoj književnosti tabu teme uvode se relativno kasno – šezdesetih godina dvadesetog stoljeća. Neki od razloga kasnoj pojavi takvih tema su ti da je književnost za mlade dugo bila pod utjecajem pedagoških tendencija. Knjige su imale odgojnu namjenu sa sretnim završecima, idealiziranim obiteljima i roditeljima. Drugi razlog je postupno slabljenje samocenzure. Autori su sami željeli biti uvjereni da njihove knjige ne sadrže ništa što bi se moglo smatrati štetnim ili provokativnim jer se smatralo da čitanje knjiga u kojima je opisano nasilje i vodi u nasilno ponašanje (Lavrenčić Vrabec, 2002: 10). U hrvatskoj se književnosti devedesetih godina dvadesetog stoljeća javljaju autori koji u značajnijoj mjeri progovaraju o društveno aktualnim temama. Pišu o temama koje su bliske mladima, odnosno, temama s kojima mladi mogu suosjećati i koje im mogu pomoći u svakodnevnom životu, u različitim prilikama. Počevši od onih općih kao što je onečišćavanje prirode, debljina do onih osobnih, teških intimnih tema poput nesređenih odnosa u obitelji, razvoda braka, samohranih majki, seksualnog zlostavljanja, teških bolesti, smrti i slično.

Autorica koja također progovara o društveno aktualnim temama jest i Ivona Šajatović. Riječ je o spisateljici koja u svojoj bibliografiji ima već podosta romana, točnije, četiri romana za mlade i sedam romana žanrovske proze. Njezini napoznatiji romani za djecu su *Tajna ogrice sa sedam rubina*, *Pazite kako igrate*, *Strogo povjerljivo: obitelj Barić* i *Jackpot*. U ovom radu analizirali su se romani *Pazite kako igrate*, *Strogo povjerljivo: obitelj Barić* i *Jackpot*. Romani su to u kojima autorica progovara o društveno aktualnim temama: o problemu udomiteljske djece, o seksualnom zlostavljanju u obitelji i o problemima tinejdžera u osmom razredu. Osim tih tema prisutne su i druge društveno aktualne podteme kao što je razvod u obitelji, bolest, samohrane majke, besparica, maloljetnički spolni odnosi i masturbacija. Autorica šalje kritiku

nerijetkim suvremenim ponašanjima odraslih koja vode egoizam, osobni i materijalni interesi, nedostatak ljubavi te vremena za pravilan i predan odgoj vlastite djece. Kritizirani su potkupljivi odrasli koji gledaju na materijalne stvari i na vlastiti dobitak, oni koji zatvaraju oči pred zlostavljanjem, kao i devijantni, patološki roditelji kao što je otac zlostavljač ili pak nezainteresirane i nemarne majke.

Romani Ivone Šajatović daju kritiku društva, a ujedno potiču na razmišljanje o brojnim aktualnim temama. Riječ je o romanima koji su itetkako pogodni i za odrasle čitatelje, pogotovo one koji su i sami roditelji. Čitatelj, ukoliko je prošao ili prolazi kroz iskustva slična onima predloženima u romanima, dolazi u poziciju poistovjećivanja s likovima i razmišljanja o njihovim situacijama te indirektnog sagledavanja vlastitog životnog konteksta. I sama autorica naglašava da svoj doprinos i doprinos svoje priče vidi jedino u tome da kroz poruku i energiju koju ona nosi pomogne odrediti i „izgraditi“ vlastita stajališta o temama o kojima piše te pomoći izdržati onoj djeci koja se u njoj prepoznaju sve do trenutka dok svi oni koji bi trebali rješavati zahtjevnije situacije ne pronađu kvalitetnija rješenja, bilo da se radi o udomljavanju, seksualnom zlostavljanju, obrazovnom sustavu ili nečemu drugome.

LITERATURA

- Anić, V., Goldstein, I. (2009). *Rječnik stranih riječi*. Zagreb: Novi Liber.
- Berk, L.E. (2008). *Psihologija cjeloživotnog razvoja*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Biti, V. (2000). *Pojmovnik suvremene književne i kulturalne teorije*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Crnković, Milan (1997). *Neki problemi i zadaće znanstvenog istraživanja i promocije dječje književnosti u Hrvatskoj danas*. U: *Dječja knjiga u Hrvatskoj danas*. Ur. Ranka Javor. Zagreb: KGZ, 7–16.
- Crnković, M., Težak, D. (2002). *Povijest hrvatske dječje književnosti od početka do 1955. godine*. Zagreb: Znanje.
- Čičko, H. (2002). Knjiga kao lijek. U: *Tabu teme u književnosti za djecu i mladež*. Zagreb: Knjižnice grada Zagreba.
- Genette, G. (1992). Tipovi fokalizacije i njihova postojanost. U: V. Biti (Ur.), *Suvremena teorija pripovijedanja* (str. 96-115). Zagreb: Globus
- Haramija, D. (2002). Smrt u prozi za djecu i mladež. U: *Tabu teme u književnosti za djecu i mladež*. Zagreb: Knjižnice grada Zagreba. 30-38.
- Hranjec, S. (2001). Tematski kompleks hrvatske dječje književnosti. U: *Tabu teme u književnosti za djecu i mladež*. Zagreb: Knjižnice grada Zagreba.
- Hranjec, S. (2009). Čežnja zvana obitelj. U: Šajatović, I. *Pazite kako igrate*. Zagreb: Školska knjiga.
- Javor, R. (ur). (2002). *Tabu teme u književnosti za djecu i mladež*. Zagreb: Knjižnice grada Zagreba.
- Lavrenčić Vrabec, D. (2002). Bol odrastanja: droge, seks i... U: *Tabu teme u književnosti za djecu i mladež*. Zagreb: Knjižnice grada Zagreba. 7-16.
- Loborec, B. (1997). Ivona Šajatović ili Yvonne Shirley. *Glas Podravine i Prigorja*. 1997., godina LII, broj 34, stranica 20.

Mataja, V. (2015). *Stockholmski sindrom i nasilje u obitelji*, završni rad, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, Osijek.

Preuzeto sa: <https://repozitorij.ffos.hr/islandora/object/ffos%3A33/datastream/PDF/view> (20.10.2017.)

Peleš, G. (1999). *Tumačenje romana*. Zagreb: ArTesor naklada.

Šajatović, I. (2009). *Pazite kako igrate*. Zagreb: Školska knjiga.

Šajatović, I. (2011). *Strogo povjerljivo: obitelj Barić*. Zagreb: Semafora.

Šajatović, I. (2013). *Jackpot*. Zagreb: Biblioteka velika.

Težak, D. (2002). Tema rođenja u dječjoj književnosti. U: *Tabu teme u književnosti za djecu i mladež*. Zagreb: Knjižnice grada Zagreba. 23-29.

Težak, D. (2008). Dvije spisateljice romana za mlade odrasle. *Kolo*, 3-4, 2008.

Preuzeto sa: <http://www.matica.hr/kolo/309/dvije-spisateljice-romana-za-mlade-odrasle-20529/> (20.7.2017.)

Zalar, I. (1978). *Dječji roman u hrvatskoj književnosti*. Zagreb: Školska knjiga.

Zima, D. (2008). Adolescentski roman u hrvatskoj književnosti do početka 2000. godine. *Kolo*, 3-4, 2008. 213-248.

Preuzeto sa: <http://www.matica.hr/kolo/309/adolescentski-roman-u-hrvatskoj-knjizevnosti-do-pocetka-2000-godine-20528/> (20.7.2017.)

Zima, D. (2011). *Kraći ljudi – Povijest dječjeg lika u hrvatskom dječjem romanu*. Zagreb: Školska knjiga.

Kratka biografska bilješka

Rođena sam 27. travnja 1993. godine u Koprivnici. Osnovnu školu završila sam u Osnovnoj školi Sokolovac u Sokolovcu. Nakon osnovne škole upisujem Gimnaziju „Fran Galović“ u Koprivnici, smjer opća gimnazija. Maturirala sam 2012. godine i kao redovni student iste godine upisujem Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu – Odsjek Čakovec, smjer razredna nastava, modul odgojne znanosti.

Izjava o samostalnoj izradi rada

Ja, Tajana Rižner, studentica V. godine Učiteljskog fakulteta – Sveučilište u Zagrebu, Odsjek Čakovec, izjavljujem da sam ovaj diplomski rad izradila samostalno, uz pomoć mentorice.

Studentica:
